MOSES DE MAUNO

Maimonides' Commentar

zum

Tractat Middoth

mit der hebräischen Uebersetzung des Natanel Almoli.

Kritische Ausgabe mit Anmerkungen und Zeichnungen.

Inaugural-Dissertation

welche zur

Erlangung der philosophischen Doctorwürde

mit

Genehmigung der hohen philosophischen Facultät

der

Universität Breslau

nebst den beigefügten Thesen

am 4. März 1898, Mittags 11 Uhr

in dem Musiksaale der Universität öffentlich vertheidigen wird

Jacob Fromer

aus **Alexanderfeld** in Oesterr. Schlesien.

OPPONENTEN:

Dr. phil. **M. Fried.** Dr. phil. **I. Elbogen.**

Breslau

Druck von Th. Schatzky, Neue Graupen-Strasse No. 5.

1898.

Herrn Seminar-Docenten Dr. Brann

sowie

Herrn Bernhard Cohn

in Dankbarkeit

gewidmet.

Einleitung.

Die vorliegende kritische Edition schliesst sich an die bisherigen Veröffentlichungen von Barth[1]), Dérenbourg[2]), Baneth[3]), Friedländer[4]), Weill[5]), Zivi[6]), Bamberger[7]), Weisz[8]), Herzog[9]), Wohl[10]), Wiener[11]) und S. Bamberger[12]) an.

---

1) Maimonides' Commentar zum Tract. Makkoth, im arab. Urtext u. verb. hebr. Uebersetzung. (Jahresbericht des Rabbinerseminars zu Berlin 1879-80.)

2) Commentaire de Maimonide sur la Mischnah Seder Tohorot, publié pour la première fois en arabe et accompagné d'une traduction hébraique, Berlin 1887-93.

3) Maimuni's Comm. z. Tract. Abot, in der „Jubelschrift zum 70. Geburtstage des Dr. Hildesheimer. Berlin 1890", hebr. Abtheilung pp. 57-76, deutsche Abth. pp. 121-125.

4) Maimonides Comm. z. Tract. Rosch haschana I, 3-III, 1 ibid. hebr. Abth. pp. 95-103.

5) Der Comm. des Maim. z. Tract. Berachot. Arab. Text mit hebr. Uebersetzung u. Anmerkungen. Berlin 1891.

6) Der Comm. des Maim. z. Tract. Demai. Arab. Text mit hebr. Uebers. u. Anmerkungen. Berlin 1891.

7) Maim. Comm. z. Tract. Kilajim. Zum 1. Male im arab. Urtext herausgegeben, mit verbesserter hebr. Uebersetzung u. mit Anmerk. versehen. Frankfurt a. M. 1891.

8) Maim. Comm. z. Tract. Sanhedrin. Zum 1. Male im arab. Urtext hg., mit verb. hebr. Uebers. u. erläuternden Anmerk. versehen. Theil I. (Sanh. I-III). Halle 1893.

9) Maim. Comm. z. Tract. Peah. Zum 1. Male im arab. Urtext hg., mit verb. hebr. Uebers. u. mit Anm. versehen. Berlin 1894.

10) Maim. Com. z. Tract. Chulin. Arab. Urtext mit verb. hebr. Uebers., Einleitung u. Anmerkungen. (Enthält nur Abschn. III-IV). Berlin 1894.

11) Maim. Comm. zum Tractat 'Aboda Zara. Zum ersten Male im arab. Urtexte, mit der hebr. Uebers. des Ibn Ja'qub hg. und mit Anmerk. versehen. Berlin 1895.

12) Maim. Commentar zum Tract. Challah. Zum 1. Male im arab. Urtext hg., mit verb. hebr. Uebers., deutscher Uebers., Einleitung u. Anmerk. versehen. Frankfurt a. M. 1895. Die acht letzten sind Inauguraldissertationen.

Dem arabischen Texte liegen 2 Handschriften zu Grunde: Codex Ms. or. qu. 570 der hebräischen Abtheilung der kgl. Bibliothek zu Berlin [1]) und Codex Ms. or. qu. 579 der Pariser Nationalbibliothek [2]).

Erstere Handschrift, im Jahre 1386 angefertigt, bezeichne ich mit B., letztere, im Jahre 1449 angefertigt, mit P.

Es befindet sich noch eine dritte Handschrift der V. Ordnung in der Bodleiana [3]), die ich aber leider nicht vergleichen konnte.

Ueber die Orthographie von B. und P. vergl. Baneth l. c. p. 11, Wohl l. c. p. 5 und Wiener a. a. O. p. 6.

Folgende Eigenthümlichkeiten sollen hier besonders hervorgehoben werden.

B. gebraucht häufig a) ى für kurzes i [4]), b) על für עלי [5]), c) צולטאן für سلطان [6]), d) den Artikel gegen die Regel [7]). P. schreibt häufig a) den Infinitiv der VII. u. VIII. Form ohne א nach dem 2. Radical [8]) b) einfaches י, ו für يّ, وّ (B. schreibt יי, וו), c) ת = ث, ג = غ, ד = ذ, כ = خ ohne diakritische Punkte, d) דאלך ohne א, e) ذكره كما, بانه, قاله, wo B. ذكر, بان, قال hat [9]).

LAA, die den uns bekannten Regeln der Grammatik widersprechen, liess ich, falls B. und P. in ihnen übereinstimmen, unverändert im Texte stehen und machte auf die Unregelmässigkeiten in den Noten aufmerksam.

---

[1]) Vergl. über denselben Steinschneider, Katalog der hebr. Handschriften der kgl. Bibliothek zu Berlin N. 97 und Wohl a. a. O. p. 6.

[2]) Vergl. Taschereau, Catalogue des mss. orientaux p. 61, Baneth a. a. O. deutsche Abtheilung p. 122 und Wohl a. a. O. p. 6.

[3]) Vergl. Cat. Neubauer 405.

[4]) II, 6 Var. d באיטלאק; IV, 1 Var. g פאירא. Vergl. Wohl a. a. O. p. 8.

[5]) III, 7 Var. k und IV., 3, p. 25 Var. c.

[6]) I, 3 Var. h; Baneth a. a. O. I, g N. 19 und p. 122; Weisz a. a. O. II, 4 Var. f.

[7]) I, 7 Var. c; III, 5 Var. i. Vergl. Weill a. a. O. p. 10 und Wohl l. c.

[8]) II, 3 Var. d; Wiener a. a. O. III, 9 Var. k.

[9]) I, 1, p. 2 Var. b, d; II, 6 Var. f; III, 1 Var. o.

Eine Beurtheilung der Sprache des Maimonides selbst ist durch den Umstand, dass wir keine Originalhandschrift vor uns haben, äusserst erschwert. Bei einer nähern Prüfung und Vergleichung von Handschriften maim. Texte, die von einander unabhängig sind, erweist es sich, dass diejenigen Spracheigenthümlichkeiten, die bisher Maimonides zugesprochen wurden, zum grössten Theile den Abschreibern gehören, die bewusst oder unbewusst ihrem Texte eine ihrem Sprachgefühle entsprechende Färbung gegeben haben.

Indessen gehen wahrscheinlich folgende in unserem Texte vorkommende Abweichungen von den Regeln der klassischen Sprache auf M. selbst zurück:

1) Die Anwendung der VII. Form für das Pass. der I., s. Anmerk. 42.
2) Die Beibehaltung des (ن) im Stat. constr. vgl. Anm. 107.

Die unserer Edition beigefügte hebr. Uebersetzung ist von dem Arzte Natanel ibn Almoli gegen das Ende des 13. Jahrhunderts angefertigt worden (vergl. Steinschneider, die Uebersetzungen des Mittelalters und die Juden als Dolmetscher, Berlin 1893, Theil II, p. 922 und Wohl a. a. O. p. 9.

In seiner Einleitung zur V. Ordnung spricht der Uebersetzer von seiner mangelhaften Kenntniss des Talmuds. Diese erhellt z. B. schon aus seiner schwankenden Uebersetzung von דכרנא, דכר, ביינוא, ביינא. Ungewiss, ob Maim. bei diesen Wörtern auf eine Talmudstelle hinweist oder auf seine eigene Erklärung, setzt er nämlich זכר, אמר, wo er זכרנו, אמרנו und umgekehrt hätte brauchen sollen.

Ueberhaupt hätten bei einer nähern Vertrautheit mit dem Talmud und einer sorgfältigern Prüfung des zu übersetzenden Materials Fehler, wie: I, 6, N. f g; III, 1 N. d; III, 2 N. a — gut vermieden werden können.

Indessen berechtigen diese und ähnliche Schwächen noch bei weitem nicht, unsere hebr. Uebersetzung mit Geringschätzung zu behandeln[1]). Denn bei allen Mängeln, die unserm

---

[1]) Vergl. Wohl l. c.

Autor sowohl als den anderen Uebersetzern des Maim. anhaften, haben doch diese vor uns jedenfalls das lebendige Sprachgefühl voraus.

Wenn ferner u. A. auch unserem Uebersetzer seine sklavische Treue zum Vorwurfe gemacht wird, so lässt sich noch darüber streiten, ob dies wirklich, wie Wohl l. c. meint, als erheblicher Mangel gelten darf. Gewiss ist eine consequente Uebersetzung von פ mit לפיכך und dgl. mehr nicht einwandsfrei. Dafür aber bietet uns die wörtliche Uebersetzung doch den solche Härten weit aufwiegenden Vortheil, dass sie uns eine sichere Controle des Textes ermöglicht.

Schliesslich dürfen wir nicht vergessen, dass wir es hier mit zwei eng miteinander verwandten Idiomen zu thun haben, so dass eine wörtliche Uebersetzung selten auf Construction und Sinn störend wirkt, und, wo Verdunkelungen durch Anwendung ungewöhnlicher Constructionen entstanden sind, deren Schuld häufig nicht in der Uebersetzung, sondern im Originale selbst zu suchen ist.

Als characteristisches Beispiel hiefür möge der von Baneth (s. denselben a. a. O. deutsche Abt. p. 124) gegen Tibbon erhobene Vorwurf dienen. Tibbon übersetzt nämlich I, 6 p. 62 אלצדיק אכ̇ר הו אנת mit האוהב אחר הוא אתה. Dazu meint nun Baneth: „In solcher Vermummung wird kein Hebräer den dahinter steckenden Gedanken erkennen". Nun fragt es sich, ob es denn nicht dem Araber bei dem hier in Frage stehenden arab. Satze ebenso ergehen würde? Am Ende wird es darauf ankommen, ob man berechtigt ist, von einer Uebersetzung zu verlangen, sich verständlicher als das Original selbst auszudrücken.

Folgende Ausgaben standen mir für diesen Text zu Gebote:

1) Editio princeps, Neapel 1492.
2) Mischna cum Comm. Maim. et Partenorae, Venedig 1606.
3) Talmudausgabe, Prag 1842.
4) „ Warschau 1868.

Die Abweichungen derselben von einander beruhen zum grössten Theile auf Druckfehlern, doch weisen 2, 3 u. 4 Spuren davon auf, dass der Text später nach dem Originale corrigiert worden ist[1]).

Wie beim arab. Texte habe ich auch hier bei abweichenden LAA diejenigen aufgenommen, die dem Originale am nächsten kamen, von der Angabe der Varianten aber glaubte ich, da dieser Text schliesslich hier doch nur eine secundäre Rolle spielt, Abstand nehmen zu dürfen. Schliesslich seien hier noch die Citate bei Joseph Caro[2]) und Lippmann Heller[3]) erwähnt, die mir manche gute LA boten.

Den Mischnatext gebe ich nach B. In P. finden sich nur die ersten Worte einer jeden Mischna.

In den beigefügten Zeichnungen stimmen, bis auf kleine Differenzen, die Handschriften überein; ich habe auf diese in meiner Nachbildung keine Rücksicht genommen. Wo meine Zeichnungen von denen der Ausgaben abweichen, gehen sie auf die Handschriften zurück.

Schliesslich habe ich mit (S. Fr.) die von meinem hochverehrten Lehrer, Herrn Prof. Dr. Fränkel, gemachten Bemerkungen verzeichnet, dem ich an dieser Stelle für die mir bei der vorliegenden Arbeit gewährte Unterstützung meinen aufrichtigen Dank ausspreche.

---

1) Vergl. Note 47 u. 52.

2) Commentar zum Codex, Amsterdam 1692.

3) Editio Warschau 1862. Heller hatte eine nach dem arab Originale verbesserte Abschrift. S. seine Einleitung zur V. Ordnung.

Sonstige Abkürzungen.

A. = Arabischer Text.
N. d. A. = Nach dem arabischen Texte.
z. e. = zu ergänzen.
H. = Hebr. Uebers. des Almoli.
Munk = Munk, Guide des égarés.

Wo sich eine Fussnote auf eine Wortgruppe bezieht, habe ich über dem ersten Worte derselben das Zeichen ⁰ angebracht.

Anmerkungen.

1) I, 26, 17—18.

2) Vergl. weiter unten I, 6: אלתי סמאהא.

3) H. fasst ומנהם als Nachsatz von וא כאן und פקד als neuen Satz auf.

4) יסמוא für יסמון.

5) Ezechiel 44, 15.

6) Tamid p. 27 a.

7) ibid.

8) Maimonides verbindet خارج ebenso häufig mit عن als direct. Vergl. Dérenbourg, Nidda V, 1, wo beide Constructionen hintereinander vorkommen, Para III, 10 Negaim IV, 1; endlich weiter unten IV, 7.

9) ארבעה על ארבע פנותיה מבחוץ.

10) Tamid 27 a.

11) תנא קמא, wie H. liest, ist hier unmöglich, da doch in unserer Mischna kein anderer zum Worte kommt. Vergl. übrigens II, 6, wo auch B. unrichtig תנא קמא liest, ein Fehler, zu dem allerdings unser eine nähere Bezeichnung erheischendes תנא leicht führen konnte.

12) Middoth I, 4.

13) VI, 3.

14) II, 6.

15) H. hat כאן gelesen.

16) Klassisch ויתדכרוא.

17) Menachoth 98a: רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר כדי שידעו מהיכן באו וחד אמר כדי שתהא אימת המלכות עליהם. M. hat hier beide Ansichten aufgenommen. Die Quelle des dritten Grundes: „dass sie sich nicht gegen den Herrscher auflehnen sollten", konnte ich nicht auffinden. Vergl. Kelim, ed. Dérenbourg, XVII, 9, wo M. den dritten Grund in etwas unklarer Fassung anführt.

18) III, 6

19) p. 43.

20) III, 1.

21) מא, nicht מן; vergl. auch H.: ומן השער הזה היו מוציאין גם כן כל הצריך בשריפתה. Demnach musste also M. unter מסעדיה, auf das er sich hier beruft, Gegenstände und nicht Menschen verstanden haben; eine sonderbare Auffassung, die übrigens mit jener Stelle in Para, ed. Dérenbourg, III, 5: ושרח כל מסעדיה כל מעאונהא יעני כל מעאון פי שגלהא, nicht gut übereinstimmt.

22) Die Ansicht, dass der Chel eine Mauer hatte oder, wie sich M. hier ausdrückt, eine Mauer war, hat unter den Mischnacommentatoren wenig Vertreter. Vergl. Hildesheimer (Die Beschreibung des herodianischen Tempels ect. in dem „Jahresbericht des Rabbiner-Seminars für das orthodoxe Judenthum pro 1876—77 p. 7c).

23) II, 1.

24) Tamid I, 1.

25) شُبَّاك = grille (Dozy).

26) M. leitet פסיפס von פס ab, vergl. Negaim, ed. Dérenbourg, XI, 7: פסיפס והו הצגיר פס ידא והו אלכף לכונהא צגירה קדר אלכף סמית כדאלך פסיפס. Somit ist die LA. פסיפס gesichert. H. hat פשפש.

27) ثُقَب plur. fract. von ثُقْبَة. Vergl. Kelim, ed. Dérenbourg, VII, 2: מתקב תקבא מדורה ואחדה.

28) مُثَقَّب = treillage (Dozy). Vergl. Kelim ed. Dérenbourg, XVII, 3: אפיפירות אלתרישאת אלתי תנסג מן אלקצב שבה שבאך לתמדד עליהא אגצאן אלכרמאת כמא בינא פי כלאים ואסמה אלמשהור במצר אלמכעב.

29) מן בניאן ist unklar. H. übersetzt dem Sinne nach בדין. Vergl. Oholoth ed. Dérenbourg, XIII, 2: תם יעמל עלי אלכוה בגמלתהא שבאך קד יעמל מן עוד או גריד נכל או בניאן וגיר דאלך. [بُنيان stimmt zu ובבניין Tos. Mikw. 4, 7, ed Zuckermandel 656, 26. (S. Fr.)].

30) Ueber תסמי (= سمى V, nicht II) s. Bamberger a. a. O. N. 31.

31) III, 1: והרי לשכת הטלאים נתונה במקצוע צפונית מערבית.

32) حلّ I résoudre un problème (Dozy).

33) Joma 17a.

34) Zu مِن, ebenso weiter unten: וצע בית המוקד מן אלעזרה vergl. Fleischer Beitr. V., S. 83.

35) Ueber جاء = صار s. Lane.

36) III, 1: אמר להם צאו והביאו טלה מלשכת הטלאים. Ueber حل IV c. على = senden s. Dozy.

37) I, 1.

38) III, 1.

39) I, 3.

40) Für ואחד klassisch אחרהמא.

41) لَوْلَب = vis, cheville tournante (Dozy). H. glossirt: ובלע"ז קאדינש דטורנו, was J. Landau in seinem מרפא לשון mit „cadenas de torno“ transscribirt und „Sperrketten, Drehschlösser“ übersetzt.

42) תנעמל und weiter unten תנגלק, ebenso IV, 1: אנסתר, אנפתח, תנטמף — die VII. Form für passiv I. Vergl. Goldziher (Maimuni's Sêfer Hammisewot in WZKM 1889, p. 79); Herzog a. a. O. N. 27.

43) H. übersetzt hier richtig זכרנו, da M. auf seine eigene Erklärung in Tamid I, 3 hinweist.

44) I, 3.

45) Klassisch תכן.

46) صُوَر als plur. von صُورَة nicht in den Lexx. Vergl. weiter unten III, 7: צוור ואשכאל und Bamberger a. a. O. Note 109.

47) Die Ed. pr. u. die Ed. Ven. haben: פירוש זה פעמים שנכנם; erst die späteren Ausgaben (vergl. Ed. Prag) zeigen unserm arabischen Texte entsprechend כגון מי für פעמים. Diese Verbesserung ist von einem spätern Corrector nach dem arabischen Originale angebracht. Vergl. N. 52.

48) יגני — das Imperf. ist auffällig.

49) VI, 3.

50) Vergl. weiter unten II, 4: משי פי סטח.

51) III, 6.

52) H. scheint אלכפיף gelesen zu haben, das er analog dem in Oholoth VIII, 2 vorkommenden הזיזין והגזריות והשובכות והשקיפין mit הזיזים übersetzte. — Auf letzteres Wort bezieht er übrigens irrthümlicherweise den Hinweis M.'s, dass die Mischna in Oholoth שקוף statt משקוף gebrauche.

Lippmann Heller, der bekanntlich eine nach dem arab. Originale verbesserte hebr. Uebersetzung der V. Ord. besass[1]), hat ein dem כפיף entsprechendes Aequivalent — להקל, welches Wort aber eingeklammert[2]), also als zweifelhaft hingestellt ist. Im Uebrigen geht aus dem Vorwurf, den Heller an unserer Stelle gegen M. erhebt, hervor, dass er, ohne aus seiner richtigen Uebersetzung des כּפיף die Consequenz zu ziehen, mit H. den Irrthum theilt, als bezöge sich der Hinweis M.'s auf Oholoth VIII, 2. Was להקל resp. כּפיף betrifft, so dürfte damit vielleicht die Erleichterungsform gemeint sein. Vergl. Bacher, die grammatische Terminologie des Jehûdâ b. Dâvid Hajjûg in den „Sitzungsberichten der phil. hist. Klasse der kais. Ak, der Wissenschaften, Wien 1882 Band 100“, p. 1120: „dass die Hebräer

[1]) Vergl. seine Einleitung zur V. Ordnung.

[2]) Vergl. denselben zu unserer Stelle, ed. Warschau 1862.

solche Lautgestaltungen, die ihnen zum Aussprechen zu schwer waren, zu erleichtern suchten. Die gewöhnlichen dabei vorkommenden Ausdrücke sind die X. Formen der Wurzeln כּפף ect. . . . יפילו ההא להקל על הלשון —“. Unsere Stelle könnte demnach übersetzt werden: „und die Mischna bedient sich häufig dieses Wortes (nämlich משקוף) in der Erleichterungsform“ — d. h. ohne מ (? S. Fr.).

53) X, 7.

54) III, 10.

55) Die Construction אצפר לון אלדהב ist bemerkenswert.

56) Tazrî'a Par. V. (ed. Weiss 65b).

57) 3. M. XXX, 32.

58) X, 1.

59) Num. 19, 4.

60) Joma 16a.

61) II, 6.

62) Man hätte eigentlich erwarten sollen: הר הבית מן שער שושן.

63) II, 3.

64) Der Ausdruck כלמא הו ist bemerkenswert.

65) ibid.

66) Vergl. Anm. 34.

67) Lane s. v. حذو: inf محاذاة opposite to him, or it. Vergl. Oholoth ed. Dérenbourg XII, 6: פהי תנגס באלמחאדאה.

68) حلب VII in der Bedeutung „schief sein, sich abstufen“ nicht in den Lexx. Vergl. Bamberger a. a. O. N. 136 und weiter unten III, 3: לכנה מנחלב und פי טול אנחלאבה.

69) רמאת für רמית. (Vgl. Nöldeke bei Wiener, Not. 176).

70) Joma 16a.

71) 51a.

72) درابزين (τραπέζιον) = balustrade, balcon (Dozy).

73) 51a.

74) سلّوم = escalier (Dozy).

75) אבתדי für אבתדא.

76) V, 1.

77) Vergl. Anmerk. 11.

78) II, 3.

79) Diese Stelle konnte ich nicht auffinden.

80) Exod. 27, 1.

81) Ueber حرى V = דקדק vergl. Guide III, p. 368 N. 2 und Weill a. a. O. N. 27.

82) p. 97a. H. liest mit Recht גמרא, wiewohl nach dem vorhergehenden אלתלמוד dieses Wort überflüssig zu sein scheint. An גמר = Ende ist hier nicht zu denken, da die hier citirte Stelle sich nicht

im letzten Abschnitte befindet. Vergl. weiter unten V, 1: פי׳ גמר יומא, wo es sich um p. 19 handelt.

83) Ueber شحّ III = הקפיד vergl. Munk, Guide II p. 206 N. 2 und p. 334 N. 4, Weill a. a. O. N. 57.

84) „Und so [sagt] er in dem betreffenden Orte in der Chronik".

85) I, 22, 1.

86) Zebachim 62a.

87) ibid.

88) Zebachim 54a.

89) XI, 5.

90) Ueber نقل = Tradition s. Wiener a. a. O. N. 34.

91) 43, 13.

92) Tosefta (ed. Zuckermandel, Pasewalk u. Trier 1881 u. 1882) Baba Mezia p. 6. Die Stelle lautet: ר׳ מאיר אומר כל המדות שאמרו חכמים בכרם וכ״ו כולן באמה של ה׳ טפחים חוץ ממזבח הזהב וכ״ו שהו באמה של ששה טפחים שני ואלה מדות המזבח האמה שיהיו למזבח שתי מדות יכול יהא כולן באמה של חמשה טפחים תלמוד לומר באמות אמה אמה וטפח באמה שה״א יתירה על חברתה טפח. Man sieht, dass diese LA der unserigen an Unverständlichkeit nichts nachgiebt. Ich möchte folgende LA vorschlagen: מדות שיהא למזבח שתי מדות יכול וכ״ו.

93) Diese Stelle konnte ich nicht auffinden.

94) VI, 2.

95) Menachoth 97b.

96) והדא אלכלאם הו אלדׄי תׄבת. H. übersetzt richtig: וזה המאמר קיים; „und bei diesem Satze bleibt es".

97) لخّص V dans le Voc. sous commentari (Dozy). Vergl. Aug. Müller a. a. O. p. 967: تلخّص له فيه رأى „es wurde ihm eine Methode dafür klar" etc. Vergl. auch Bamberger a. a. O. III, 1: לכן ליס הד׳י אלתלכ׳ץ פי אלתלמוד u. ואלמתלכ׳ץ מן גמיע אלתלמוד, dazu H.: והמתברר מכל התלמוד.

98) 47a.

99) Sowohl איצא פי מוצע, wie B. liest, als פי מוצע איצא, wie P. liest, giebt keinen richtigen Sinn. Ich möchte vorschlagen, das hier störende איצא nach יתסמי zu setzen. Der Satz würde dann lauten: „und sie (die Weine) sammelten sich in einem unterirdischen Orte, der ebenfalls (wie die obengenannten Schitin) Schit genannt wurde".

100) H. übersetzt ולא mit לפי. Der Grund, der den sonst sich so ängstlich an das Wort klammernden Uebersetzer veranlasst haben mochte, so frei zu übersetzen, wird wohl in dem Irrthum liegen, als bezöge sich dieser Satz auf das vorhergehende מזבח. Dann freilich lag es nahe, hier einen Causalsatz zu erblicken; da der Altar keine Stufen haben durfte, so musste man eine Wendeltreppe machen.

Es braucht schliesslich kaum gesagt zu werden, dass sich dieser Satz auf כבש bezieht.

101) Exod. XX, 26.

102) Man denke sich ein rechtwinkliges Parallelepiped von $8^8/_9$ Ellen Höhe (vergl. Codex הלכות בית הבחירה II, 13), 30 Ellen Länge und 16 Ellen Breite, das durch einen Diagonalschnitt halbirt worden ist. Eines dieser beiden nunmehr entstandenen schiefen Prismen wird nun der Breite nach an die Südwand des Altars gestellt und bildet das כבש, das M. hier مَنْشُور سَوَاء nennt = „ein in zwei gleiche Theile getheiltes Prisma". Ueber سَوَاء = نِصْف s. Lane.

103) Zivi a. a. O. VII, 7: ומא ארי הדֿה אלהלכה אלא קד באנת וצֿהרת מטאניהא, dazu H.: ואיני רואה בזה ההלכה דבר שאין עניניו מבאורים היטב. — Sowohl der Abschreiber in B. als in P. scheinen sich über diese Phrase nicht klar gewesen zu sein. Ersterer kann sich nicht entschliessen, das א am Ende von אלא niederzuschreiben und setzt an Stelle desselben einige Punkte zum Zeichen, dass er Raum für einen oder mehrere fehlende Buchstaben frei gelassen hat; der andere setzt ואלא. Die wörtliche Uebersetzung unserer Stelle muss lauten: „und nichts sehe ich, als dass ich bereits darüber mehr, als es nöthig war, gesprochen habe".

104) Zebachim p. 62b.

105) p. 6.

106) IV, 1.

107) Ueber die bei M. übliche Beibehaltung des ن im Stat. const. s. Goldziher (Maimuni's Sēfer Hammiṣewot in WZKM 1889, p. 79), Wohl a. a. O. N. 12.

108) Tamid III, 5. Besser wäre: ואן אנקליות.

109) Schekalim V, 4.

110) Middoth II, 5.

111) دُكَّان = locus altior et planus (Freytag), Dozy: balcon. Abweichend von den übrigen Mischnacommentatoren versteht Maim. unter den in dieser Mischna erwähnten רובדים nicht Stufenabsätze, sondern die balkonartigen Vorsprünge der Mauern der Vorhalle. Vergl. Codex הלכות בית הבחירה IV, 9: וכן סביב לכותלי האולם מלמטה עד למעלה כך היו אמה אחת חלק ורובד שלש אמות וכו׳, und Leon Templo (Libellus effigiei templi Salomonis, Amsterdam 1650) p. 24a: הקיר אל פני אולם הבית וכו׳ ובנוי מן הצד החיצוני למגרעות אמה אחת וסרוחים (סרוחים הוא בנין בולט מן המגרעות לחוצה) משלשה אמות (הנקרא רובד) והרובד העליון מגובה ארבע אמות כמעשה כל הקירות אשר יקיפו מחוצה לבית סביב לה וכו׳. Demnach kann M. in unserer Mischna nicht, wie B. und P. in Uebereinstimmung mit

den Ausgg. haben, אמה אמה ורובד gelesen haben, sondern: אמה ורובד. L'Empereur bei Surenhusius, der, soviel mir bekannt ist, der einzige ist, der auf diese Abweichung M.'s von der allgemeinen Auffassung unserer Mischna aufmerksam macht, sagt bei dieser Gelegenheit (Middoth IV, 4): . . . „quamvis falso fundamento innitatur. Etenim quae in hoc libro de προνάου gradibus dicuntur eo trahit. Quemadmodum Josephus Carrus observavit (wo?). Sed quaecumque eum ratio moverit, a vero aberrasse non videtur: cum huiusmodi meniana multiplici sua distinctione ac partibus templi frontispicium in pronao angustius redderunt". Indessen beruht dieser Einwand auf der falschen Voraussetzung, als wären die Meniana des Vitruvius, die, wie L'Empereur l. c. erklärt, laubenartige Vorbauten waren, identisch mit den רובדים des Maim., die bei näherer Betrachtung doch die eigentliche Mauer ausmachten, in der nach je drei Ellen Höhe eine Vertiefung von einer Elle Höhe war, um, wie Leon Templo l. c. meint, hierselbst bei etwaigen Anbauten die Balken hineinstecken zu können. Vergl. Note 130.

112) نِطَاق, pl. ات une portion de cercle (Dozy). — Weder die LA von B אלנטאק, noch die von P. אלי אלנטאק (letztere scheint H. gelesen zu haben) gibt einen richtigen Sinn. Es dürfte sich vielleicht empfehlen, אמא st. אלי zu setzen, das mit dem folgenden פאנה correspondiren würde. Die Uebersetzung müsste dann lauten: „und was den obersten Gürtel betrifft, so hatte er vier Ellen (Höhe)".

113) Muss wohl heissen: פי אלפרק אלדי בעד הדא, da M. hier nur auf IV, 4 hinweisen kann.

114) مقرنص oder مقرنس „Balken mit eingeschnitzten Figuren". Bei Freyt. ungenügend erklärt. [Vergl. Vullers Lexic. Persic. Lat. II. 1203, Kremer Lexikogr. Notiz. S. 21, mit Anzweiflung von مقربص, das durch unsere Stelle gesichert wird. S. Fr.]

115) I, 1.

116) Wiener a. a. O. I, 7: וכיפה אלקבו, Dozy: قَبْو = voûte. — Jeder Balken überragte den untern nicht bloss der Länge, sondern auch der Breite nach — woher M. letzteres hat, ist unerfindlich; unsere Mischna spricht nur von einer Ueberragung der Länge nach; soviel mir bekannt, ist Leon Templo (s. denselben a. a. O. p. 24b) der einzige, der sich dieser Ansicht M.'s anschliesst — und die so entstandene Figur hatte ungefähr die Gestalt eines auf der kleinern Basis ruhenden Pyramidenstumpfes.

117) Chullin p. 92 a.

118) Ueber אגׄיא = n. a. von غشّى IV s. Guide I p. 159 N. 3 und II p. 217 N. 1. In letzterer Stelle schreibt er غشّى II st. IV, welchen Fehler Weill (s. denselben a. a. O. N. 122) ohne Bemerkung

herübernimmt. Vergl. auch Goldziher Maimuni's Sêfer Hammiṣewot in „WZKM 1889 p. 85"): „אלאגׄיא ist unverständlich. Ich denke an الاغناء u. s. w."

119) II, 2.

120) IV, 7.

121) II, 3.

122) فصل II oder IV c. على „theilbar, zusammenlegbar in" nicht in den Lexx.

123) كُلّاب pl. كَلَالِيب crochet (Dozy). — כלאלב in den Lexx. nicht vorhanden.

124) Ezechiel 41, 24.

125) VI, 7.

126) Vergl. Anm. 113.

127) Diese Stelle ist unverständlich. Wie wir oben, Anm. 111, gesehen haben, fasst M. die רובדים nicht als horizontale, sondern als vertikale Flächen auf. Dass er nun bei den hier erwähnten רובדים derselben Auffassung ist, geht aus Codex הלכות בית הבחירה IV, 9, sowie der Zeichnung zu unserer Stelle klar hervor. Demnach mussten die יציעים folgendermassen gebaut sein. Eine 5 Ellen hohe Wand bildete den ersten Stock. Zwischen dem ersten und zweiten Stock stand eine 6 Ellen hohe gesimsartige Wand, die über die Wand des ersten Stockes hervorragte und den Robed vorstellte. Dann kam die 6 Ellen hohe Wand des zweiten Stockes, um so viel nach einwärts zurücktretend als die Wand des 1. Stockes. Alsdann folgte ein Robed von 7 Ellen und ein 3. Stock von derselben Höhe. Nun wäre ja eine solche Bauconstruction denkbar, da doch unsere Mischna keine Höhe für die יציעים angibt, anderseits aber die ungewöhnlichen Zwischenräume zwischen den einzelnen Stockwerken, wie sie die Robdim bedingten, als Söller angesehen werden könnten. Aber die Hauptschwierigkeit liegt in dem Verse, auf den sich unsere Mischna beruft. Da ist nur von רחבה die Rede, nicht aber von einer Höhe. Dass hingegen in unserm Verse durch eine „magna ἀκυρολογία", wie L'Empereur bei Surenhusius l. c. das in Codex הלכות בית הבחירה IV, 9 vorkommende רוחב erklären will, „Höhe" mit „Breite" verwechselt worden wäre, ist kaum anzunehmen. Schliesslich passt die von M. hier vorgebrachte Erklärung der יציעים gar nicht zu der oben entworfenen Construction, und endlich ist es unerfindlich, wie denn durch die hier geschilderte Bauweise ein Zusammenstossen mit der Mauer unmöglich gemacht wurde.

128) I. Könige VI. 3.

129) Ueber و أنْ vergl. Bamberger, Challah, a. a. O. N. 70.

130) وخى VI, „streben" nicht in den Lexx.

131) Tosefta Baba Kama p. 11.

132) איצא וכתיר. Vergl. Bamberger, Challah, a. a. O. I. 4: איצא וכן תרגום H. תרגום:

133) Vergl. כסף משנה zu Codex הלכות בית הבחירה IV, 3.

134) I, 7.

135) ثاب IV pensavit pro merito, ثبت IV bene aut certe cognovit (Freytag). Beide LAA. also, sowohl die von B. als von P., geben einen guten Sinn.

136) V, 1.

137) حذف c. في. Dozy: حذف في الصلاة „réciter vite la prière," wovon die ursprüngliche Bedeutung wohl „abwerfen" ist; hier „einengen".

138) I, 4.

139) p. 19a, 31a.

140) ימבול ist hebräisch.

141) III, 3.

142) ibid.

143) Joma p. 19a.

144) رجح V — Dozy: ترجّح عنده شي „il trouva bon de faire une chose"; vergl. auch Baneth a. a. O. I, 6 p. 64: מתרגּח נחו אחד אלטרפין, dazu H. נוטה לאחד הקצות, und Guide I. p. 428 N. 3. „le verbe رجّح, dont ترجيح est le nom d'action, signifie faire pencher la balance". In unserer Stelle heisst es „sich einer Ansicht zuneigen". Vergl. Weisz a. a. O. III, 1, p. 13 l. 5: ירגח בינהמא H. יכריע ביניהם.

145) Joma p. 19a.

146) Joma I, 1.

147) ibid. I, 5.

148) p. 25a.

149) Vergl. oben I, 1: מן חית ימכנה אלגלום.

Nachträge und Berichtigungen.

Zu I, 1, Z. 7: תכון vergl. Aug. Müller 926, No. 3.

Zu I, 3, 4, Z. 19: הוא st. הו.

Zu I, 6, p. 5, Z. 14: והוא st. והו.

Thesen.

1) Maimonides hat seinen Mischna-Commentar erst in Cairo vollendet.

2) Dass das alte Testament schon im Alterthum eine gewisse Art von Geldstücken kennt, lässt sich aus der häufig vorkommenden Unterabtheilung des Sekels, גֵּרָה, schliessen.

3) Die arabische Vocativpartikel يا ist wie das hebräische * יֵה in אַיֵּה (vergl. Barth, Etym. Studien, Berlin 1893, S. 60) ursprünglich ein Demonstrativ.

Lebenslauf.

Ich, Jacob Fromer, Sohn des Privatlehrers Fischel Fromer, wurde am 2. Februar 1865 zu Baluty, Kreis Lodz, geboren. Ich eignete mir durch Selbststudien die für den Besuch der Universität nöthigen Vorkenntnisse an und bezog im Jahre 1892 zum Studium der orientalischen Philologie und Philosophie die Universität Breslau.

Ich hörte Vorlesungen bei den Herren Professoren und Docenten Drr: Bäumker, Brockelmann, Delitzsch, Ebbinghaus, Fränkel, Freudenthal, Hirt, Kaufmann, Koch, Lipps, Muther, Pillet, Semrau.

Allen meinen hochverehrten Lehrern spreche ich hiermit meinen innigsten Dank aus.

Zu besonderm Danke fühle ich mich dem Herrn Prof. Delitzsch und dem Herrn Director des königl. Matthias-gymnasiums, Dr. Joh. Oberdick für die ausserordentliche Unterstützung und Förderung verpflichtet, die sie mir während meiner Studienzeit haben zu Theil werden lassen.

מסכת מדות

עם פירוש

הרב ר' משה בן ר' מימון זצ"ל

יוצא ראשונה לאור בלשון ערבי עם תרגום עברי מוגה ע"פ כ"י
ברלין ופאריז

ועם הגהות בל"א וציורים ע"פ כ"י

מאת

הק' יעקב דוד בלאא"מו מהור"ר אפרים פישל זצ"ל פראמער.

ברעסלויא תרנ"ח

בדפוס דוד שאטצקי נ"י.

מ ד ו ת.

פרק ראשון.

א. בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד והלויים בעשרים ואחד מקום חמשה על חמשה שערי הר הבית ארבעה על ארבע פנותיו מתוכו חמשה על חמשה שערי העזרה ארבעה על ארבעה פנותיו מבחוץ אחד ללשכת הקרבן ואחד ללשכת הפרוכת ואחד לאחורי בית הפרוכת:

תכון עדד אלמשמרות אלחאפצ̇ון ללמקדש בגמלתה ארבעה ועשרין משמר אסנד ד̇אלך לקולה פי דברי הימים[1] למזרח הלוים ששה לצפונה ליום ארבעה לנגבה ליום ארבעה ולאספים שנים שנים[a] לפרבר למערב ארבעה למסלה שנים לפרבר פהד̇ה ארבעה ועשרין משמר ואן כאן קד סמאהם[b][2] פי הד̇א אלפסוק כלהם[c] לוים ומנהם ת̇לת̇ה כהנים כמא תקדם פקד[3] יסמוא[4] אלכהנים לוים פי מוצ̇ע כת̇ירה קאל[5] והכה:ים[d] הלוים בני צדוק והכד̇א ביין אלתלמוד[6] וכד̇אלך שרח לפרבר[7] כמאן דאמר כלפי בר יעני אן יכון אלמשמר כ̇ארג[e][8] סור אלעזרה כמא

a) B. עשר. b) P. סמאהם. c) fehlt in B. d) B. הכהנים. e) B. כ̇ארג ען.

מספר המשמרות ששומרות כל המקדש כ״ד משמרות סמך לזה מה שנאמר בדברי הימים למזרח הלוים ששה לצפונה ליום ארבעה לנגבה ליום ארבעה ולאספים שנים שנים לפרבר למערב ארבעה למסלה שנים לפרבר הרי אלו עשרים וארבע משמרות אע״פי שקרא אותם כולם בפסוק זה לוים יש[a] מהם ג׳ כהנים כמו שהקדמנו הרי קורא הכהנים לוים במקומות רבים אמר והכהנים הלוים בני צדוק וכן באר בתלמוד וכן פירש לפרבר כמאן דאמר כלפי בר רוצה לומר שיהיה המשמר מחוץ לחומת העזרה כמו שנתבאר כאן וטעם זה כמו שבארנו[b] שאין מותר

a) N. d. A. ויש. b) N. d. A. שבארו.

אבואב הר הבית והר המשחה פיה כאן תחרק פרה אדומה כמא יבין פי מסכת פרה[18] והו הר הזיתים והו פי שרקי ירושלם פמן הד'א אלבאב כאן יכ'רג אלכהן ואלפרה וכל מן ישתג'ל בהא להר הזיתים וקולה כהן גדול השורף את הפרה הו מד'הב רבי מאיר כמא באן פי ספרי[19] ואינה הלכה בל הי כשרה בכהן הדיוט כמה נביין פי מוצעה מן מסכת פרה[20] ומן הד'א אלבאב כאן יכ'רג איצ'א כל מא[21] יחתאג אליה פי חרקהא[a] והו קולה וכל מסעדיה:

בו היו שורפין פרה אדומה כמו שיתבאר במסכת פרה והוא הר הזיתים והוא במזרחו של ירושלם ומשער הזה היה יוצא °כהן גדול[a] והפרה ומשמשיה להר הזיתים ומה שאמר כהן גדול השורף את הפרה הוא דעת רבי מאיר כמו שנתבאר בספרי ואין הלכה אבל היא כשרה בכהן הדיוט כמו שנבאר במקומו במסכת פרה ומן השער הזה היו מוציאין ג"כ כל הצריך בשריפתה והו מה שאמר וכל מסעדיה:

ד. ה. שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלשה בדרום ואחד במזרח שבדרום שער הדלק השני לו שער הקרבן השלישי לו שער המים שבמזרח שער ניקנור ושתי לשכות היו לו אחת מימינו ואחת משמאלו אחת לשכת פנחס המלביש ואחת לשכת בית עושי חביתין שבצפון שער הניצוץ וכמין אכסדרה היה ועליה בנויה על גביו שהכהנים שומרין מלמעלן והלויים מלמטן ופתח היה לו לחיל השני לו שער הקרבן שלישי לו בית המוקד:

חיל הו סור[22] דאיר בג'מיע אלעזרה מן דאכ'ל סור הר הבית כמא סנצוורה[b] פי אלפרק אלת'אני[c] אלד'י בעד הד'א[23]:

חיל הו חומה שסובבת כל העזרה מבית לחומת[b] הבית כמו שנצייר בפרק שאחר זה:

ו. ארבע לשכות היו לבית המוקד כקיטונות פתוחות לטרקלין שתים בקודש ושתים בחול וראשן פסיפסין מבדיל בין קודש לחול ומה היו משמשות מערבית דרומית היא היתה לשכת שדה בית טלה קרבן דרומית מזרחית היא היתה לשכת עושי בית לחם הפנים מזרחית צפונית שבה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון צפונית מערבית בה יורדין לבית הטבילה:

קד תביין[24] אן בית המוקד כאן בית עצים פי מקדארה וכאן פי ארבע וואיאה

כבר נתבאר שבית המוקד הוא בית גדול בשיעורו והיו בארבע °זוויות של

a) B. חריקהא. b) B. שנצוורה. c) fehlt in P.

a) N. d. A. הכהן. b) N. d. A. z. e. הר.

תביין[9] הנא[a] ועלה ד׳אלך כמא ביינוא[b][10] אנה לא יגוז אלגלום פי[c] דאכ׳ל אלעזרה כמא ד׳כרנא[d] מראת ולא ימכנהם יקפון[e] טול אלליל פלד׳אלך יכון אלמשמר מבחוץ מן חית׳ ימכנה אלגלום וקולה הנא חמשה שערי העזרה הו עלי מד׳הב תנא[11] לאן מן אלתנאין מן קאל חמשה שערים היו לעזרה והו אלמתכלם הנא ומנהם מן קאל שבעה[12] והו מד׳הב אלגמהור ומנהם מן קאל שלשה עשר כמא ביינא פי סאדס[13] שקלים וכמא יבין פי ת׳אני הד׳ה אלמסכתא[14] פעלי מד׳הב אלחכמים כאן אלמשמר עלי כ׳מסה אבואב מן אלסבעה:

לשבת בתוך העזרה כמו שבארנו[a] ואי אפשר להם לעמוד כל הלילה ולפיכך יהיה המשמר מבחוץ כדי שיוכל לשבת ומה שאמר כאן ה׳ שערי העזרה הוא לדעת °תנא קמא[b] לפי שיש מן התנאים מי שאמר חמשה שערים היו לעזרה והוא המדבר כאן ויש מי שאמר ז׳ והוא דעת רבים ויש מהם שאמר י״ג כמו שבארנו בששי משקלים וכמו שיתבאר בשני של מסכתא זו ולדעת החכמים היה המשמר על ה׳ שערים מן השבעה:

ב. ג. איש הר הבית היה מחזיר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקין לפניו שכל משמר שאינו עומד ואומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן חובטו במקלו ורשות היה לו לשרוף את כסותו והן אומרין מה קול בעזרה קול בן לוי נלקה ובגדיו נשרפין שישן לו על משמרו רבי אליעזר בן יעקב אומר פעם אחת מצאו את אחי אימא ישן ושרפו את כסותו חמשה שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה קיפונוס מן המערב משמש כניסה ויציאה טדי מן הצפון לא היה משמש כלום שער מזרחי עליו שושן הבירה צורה שבו כהן גדול השורף את הפרה ופרה וכל מסעדיה יוצאין להר המשחה:

למא אן טלעוא מן שושן הבירה לבניאן בית המקדש כמא באן[15] פי עזרא אמרהם אלמלך אן יצורוא צורה מדינה שושן פי אלמקדש כי יכון כ׳וף אלמלך עליהם ויתד׳כרון[f][16] אלאקאמה בהא[17] פלא ינאפקוא[g] עלי אלסלטאן[h] פצוורוהא[i] עלי אלבאב[j] אלשרקי מן

כשעלו משושן הבירה לבנין בית המקדש כמו °שהיה בימי[c] עזרא ציוה אותם המלך שיעשו צורת מדינה כצורת[d] שושן הבירה במקדש כדי שיהיה אימת המלך עליהם ויזכרו מושבם[e] ולא ימרדו במלכות ולפיכך ציירו אותה על שערי מזרחית משערי הר הבית והר המשחה

---

a) P. הנאך. b) P. ביינה. c) fehlt in P. d) P. דכרנאה. e) P. יאקפון. f) P. ויתרכון. g) P. ינאפקון. h) B. אלצולטאן. i) B. פצוורהא. j) P. באב.

a) N. d. A. z. e. פעמים. b) N. d. A. תנא. c) N. d. A. כמו שמבואר בעזרא. d) in A. nicht vorhanden; richtiger שיעשו צורת העיר שושן במקדש. e) N. d. A. z. e. בה.

אלאמר הכ̇לא חיניד̇ תגי לשכת עושי לחם הפנים אלתי הי אלראבעה מן לשכת הטלאים פי עדד תמיד כמא ד̇כר הנאך דרומית מזרחית מן בית המוקד כמא ד̇כר הנא ואנא אעלם אנה לא יפהם הד̇א בסרעה אלא מן רויה ד̇אלך פי צורה °והד̇ה צורהa) וצ̇ע בית המוקד מן אלעזרה וצורה אלארבע לשכות פיה פתאמל אלצורה ואלמכתוב פיהאb) יבין לך כל מא ד̇כר הנא והד̇ה צורה ד̇אלך (1) ובין הו אן אללשכה אלתי סמאהא פי תמיד לשכת החותמות הי אלתי בה גנזו בני חשמונאי אבני המזבח ואללשכה אלתי כאנת פיהא מדורת האש אלתי יתסכ̇ן בהא מן טבל כמא תבין פי אול תמיד[37] הי אלתי סמאהא פי ת̇אלת̇ תמיד[38] לשכת בית המוקד והי אלתי קאל ענהא הנא שבה יורדין לבית הטבילה פאעלם ד̇אלך:

ללשכת הטלאים במנין תמיד כמו שזכר שם דרומית מזרחית מבית המוקד כמו שזכר כאן ואני ידעתי שאין מבינים זה במהרה אלא מראיתו בצורה וזו היא צורת מקום בית המוקד בעזרה וצורת הארבע לשכות שבו והסתכל בצורה ומה שכתוב בה יתבאר לך כל מה שכתוב כאן וזו היא הצורה (1) ומבואר הוא שהלשכה הנקראת בתמיד לשכת החותמות היא שגנזו בה בני חשמונאי אבני המזבח והלשכה שיש בה מדורת האש ששם מתחמם מי שטבל כמו שנתבאר בתחלת תמיד היא הנקראת בג' מתמיד לשכת בית המוקד והו מה שאמר כאן עליה שבה יורדין לבית הטבילה ודע זה:

ז. שני שערים היו לו לבית המוקד אחד פתוח לחיל ואחד פתוח לעזרה אמר רבי יהודה זה הוא שפתוח לעזרה פשפש קטן היה לו שבו נכנסין לבלוש את העזרה:

קד תקדם לך פי אול תמיד[39] אן מן בית המוקד כאנוא ידכ̇לון לפתש אלעזרה כל יום ואנהם כאנוא ידכ̇לון מן באב צגיר וקד צוורנא פי הד̇ה אלצורה אלמתקדמה אלשני פתחיםc) ואחד[40] פי דרומו ממא ילי צפון אלעזרה ואלאכ̇ר בצפונו °ממא ילי אלעזרהd) כמא ד̇אלך בין פי אלצורה:

כבר זכרנו בתחלת תמיד שמבית המוקד היו נכנסין לחפש העזרה כל יום והיו נכנסין על פתח קטן וכבר ציירנו בצורה זו שהקדמנו השני פתחים אחד בדרומו לצד צפון העזרה והאחר בצפונו לצד החיל כמו שהוא מבואר בצורה:

ח. בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רובדין של אבן וזקני בית אב ישנים שם ומפתחות העזרה בידם ופרחי כהונה איש כסותו בארץ ומקום היה שם אמה על אמה וטבלה שלישי[1]) וטבעת

a) fehlt in B. b) fehlt in B. c) B. אלפתחים. d) fehlt in P.

[1]) so in B. — l. של שיש.

הדׄה אלארבע ביות שבה ביות אלנום
אלתי תכון פי אלקצור אלתי הי בית
צגיר פי דאכׄל בית כביר והו קולה
בקיטונות(a) פתוחות לטרקלין וקד
שרחנא מראת אן(b) טרקלין אלקצר
וקיטון אלמרקד אלדׄי ינאם פיה פי זמאן
אלציף °תרגום קיץ(c) קיטא ולמא כאנת
הדׄה אלארבע לשכות אתׄנתין מנהא
והמא אלתין מן גהה אלעזרה קודש
ואתׄנתין חול עמלוא פי סטחהא מן פוק
שבאך[25] יפצל סטח אלשתים של קודש
מן סטח שתים של חול ופסיפס(d)[26] הו
חאגז צגיר מתׄקב תׄקבא צגירה(e)[27] וקד
יעמל מן קצב ויסמי אלמכעב[28] ענד
אלגמהור וקד יכון מן עוד והו אלדׄי
יסמי(f) ענדנא אלשבאך וקד יעמל מן
בניאן[29] עלי תלך אלצורה ומן אישי כאן
הו(g) יתסמי[30] פסיפס(h) פלא נחתאג
נשרח הדׄא אלאסם מרה אכׄרי פי מא
נסתקבל וקד תקדם פי תׄאלתׄ תמיד(i)[31]
קולהם לשכת הטלאים היתה במקצוע
צפונית מערבית ונעלהא הנא מערבית
דרומית וחלוא[32] הדׄא פי אלתלמוד[33]
וקאלוא דקאי בצפון מחויא בדרום
דקאי בדרום מחויא בצפון ומסתברא
דבמערבית דרומית הוה קימא ומעני
דׄאלך אנהא פי וצׄעהא(j) מן[34] בית
המוקד נפסה מערבית דרומית כמא דׄכר
הנא פאדׄא אצׄפת וצׄעהא אלי אלעזרה
גאת[35] מן אלעזרה צפונית מערבית כמא
דׄכר פי תמיד חין אחאלהם(k)[36] עלי הדׄה
אללשכה והו פי אלעזרה ואדׄא כאן

ארבע אלו הבתים(a) כדמות בתי השינה
שיש בטירות המלכים שהוא בית קטן
בתוך בית גדול והוא מה שאמר °בקיטונא
הפתוחה לטרקלין(b) וכבר בארנו פעמים
טרקלין שהוא בית המלכות וקיטון מקום
בית השינה שישנים בו בזמן הקיץ תרגום
קיץ קיטא ולפי שהיו אלו הד׳ לשכות
שתים מהם והם מצד העזרה קדש ושתים
חול עשו בקרקעיתם ממעל שבכות
להבדיל קרקע השתים שלקדש מן קרקע
°שתים שלחול ופספס הוא דבר קטן
מפסיק מנוקב נקבים קטנים לפעמים
עושין אותו מקנים ונקרא מבעאב(c) בלשון
ערב אצל ההמון ולפעמים עושין(d)
מעצים ונקרא אצלינו שבכות ולפעמים
עושין בדים(e) על אותו הצורה מאיזה
דבר שיהיה והוא נקרא פספס ולפיכך
אין אנו צריכין לבאר שם זה פעם אחרת
להבא °וכבר הקדמנו אותו בשלישי
מתמיד ומה שאמר לשכת(f) הטלאים
היתה במקצוע צפונית מערבית ונתן
אותה בכאן מערבית דרומית ותרצו
קושיא זו בש״ס ואמרו דקאי בצפון
מחויא בדרום דקאי בדרום מחויא בצפון
ומסתברא דבמערבית דרומית הוה
קימא וענין זה הוא שהיתה נתונה בבית
המוקד עצמו מערבית דרומית וכמו
שזכר כאן ובשמשערין מקומה לנגד
העזרה תהא מן העזרה צפונית מערבית
כמו שזכר בתמיד °כשנתן אותם בלשכה(g)
זו והוא בעזרה והועיל והדבר כן או תהא
לשכת עושי לחם הפנים שהיא רביעית

---

a) P. בקיטונות. b) fehlt in P. c) fehlt in P. d) P. ופסיפים. e) B. צגירא. f) B. יסמא. g) fehlt in P. h) P. פסיפים. i) P. מדות. j) P. וצועהא. k) B. אחאלתהם.

a) N. d. A. זוויתיה אלו ארבע הבתים. b) B. und P. בקיטונות פתוחות לטרקלין. c) in A. מבעאב. d) N. d. A. z. e. אותו. e) S. Anm. 29. f) N. d. A. וכבר אמר בשלישי מתמיד לשכת. g) N. d. A. כששלח אותם ללשכה.

אלשמאלי ואלשמאלי אכתֿר מן אלגֿרבי ואנא אצוור אלאן °דֿאלך ואצוור אלחיל ואלסורג ועזרת נשים אלתי סיאתי[a] אלאן דֿכרהא פי הדֿא אלפרק כי תכון צורה ואחדה ולא נכתֿר אלצוור[46] [b] והדֿה צורהֿ דֿאלך (2):

יותר מן המערבי והנני מצייר עכשיו זה ואצייר החיל והסורג ועזרת הנשים הנזכרת בכאן בפרק הזה כדי שתהא צורה אחת ולא נצטרך להרבות צורות וזו היא צורת זה (2):

ב. כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאין דרך שמאל חוץ ממי שאירעו דבר שהוא מקיף עד השמאל מה לך מקיף לשמאל שאני אבל השוכן בבית הזה ינחמך שאני מנודה השוכן בבית הזה יתן בלבם ויקרבוך דברי רבי מאיר אמר לו רבי יוסי עשיתם כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חביריך ויקרבוך:

מתֿאל[47] דֿאלך מן ידכֿל מן שער שושן[c] לא ימשי לגהה שער חולדה בל לגהה שער טדה ועלי דאלך פֿקס לכל מן דכֿל °מן באב[d] מן אלאבואב ומעני כאלו[e] עבדו עליו את הדין אנהם תגאווזא אלחק פי אמרה ולא יתהם אלחכאם[f] בל יקטע עליה אנה יגני[48] [g] חתי אסתחק ענדהם אלנדוי וכלאם[h] רבי יוסי צחיח:

פירש זה כגון מי שנכנס על שער שושן הבירה אינו הולך לצד שער חולדה אלא לצד שער טדה וכן תקיש לכל הנכנס על שער מהשערים וענין כאלו עברו עליו את הדין שעברו חק °ועניינה אין חוששין לדינים אלא פוסקין[a] עליו שחטא ונתחייב אצלם נדוי ודברי רבי יוסי אמת:

ג. לפנים ממנו סורג גבוה עשרה טפחים ושלש עשרה פרצות היו בו שפרצום מלכי יון וחזרו וגדרום וגזרו כנגדן שלש עשרה השתחויות לפנים ממנו החיל גבוה עשר אמות ושתים עשרה מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה חוץ משל אולם כל הפתחים שהיו שם גובהן עשרים אמה ורוחבן עשר אמות חוץ משל אולם כל הפתחים שהיו שם היו להם דלתות חוץ משל אולם כל השערים שהיו שם היו להם שקופות חוץ משער טדה שהיו שם שתי אבנים מוטות זו על גב זו כל השערים שהיו שם נשתנו להיות

a) fehlt in P. b) P. אלצור. c) P. שמאלי. d) fehlt in P. e) fehlt in B. f) P. אל חאכם. g) fehlt in B. h) B. וכלא.

a) richtiger ולא יחשוד הדיינים אלא יפסוק.

היתה קבועה בה ושלשלת שלמפתחות °היתה קבועה בה[1] הגיע זמן הנעילה הגביה את הטבלה בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהן מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ גמר מלנעול החזיר המפתחות לשלשלת ואת הטבלה למקומה ונתן כסותו עליה וישן לו אירע קרי באחד מהן יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה והנרות דולקין מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה רבי אליעזר בן יעקב אומר במסיבה ההולכת תחת החיל יוצא והולך לו בטדה:

יבדו מן הדה אלמשנה אנהם כאנוא יחתאגון מפתאח[a] לגלק אלאבואב כאנת מגאלק אבואבהם לא שך שבה אקפאל אללולב[41] אלתי תנעמל[42] ענדנא אלתי לא תנגלק אלא במפתאחהא[b] אלדי[c] בה תפתח[d] וקד תקדם[43] שרח הדה אלהלכה פי אול תמיד ורבי אליעזר בן יעקב יקול אנה לא ירגע הדא אלטבול יום לבית המוקד בל יכ֗רג הר הבית בגמלתה לאן טדה הו אלבאב אלשמאלי מן אבואב הר הבית כמא תקדם דכרה פי הדא אלפרק[44] ואין הלכה כרבי אליעזר בן יעקב:

לפי הנראה ממשנה זו שהיו[a] צריכים מפתחות לסגור הדלתות והיו מנעולי דלתותיהם בלי ספק דומים למנעולים הנקראים בלשון ערבי אק״פל אלולב ובלעז קאדינוש דטורני שעושים אותם אצלינו ואינם נסגרים אלא במפתחותיהם שבהם נפתחין וכבר זכרנו פירוש הלכה זו בתחילת תמיד רבי[b] אליעזר בן יעקב אומר שאינו חוזר טבול יום זה לבית המוקד אלא °יוצא להר הבית[c] לפי שטדי הוא השער הצפוני משערי הר הבית כמו שזכרנו כבר בפרק זה ואין הלכה כרבי אליעזר בן יעקב:

פרק שני.

א. הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה רובו מן הדרום והשני לו מן המזרח והשלישי לו מן הצפון ומיעוטו מן המערב מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו:

יקול אן אלעזרה לם תכון[45][e] פי וסט הר הבית בל כאן אלדי בין סור הר הבית ובין סור אלעזרה מן גהה אלגנוב אכתר מן אלבעד אלדי בינהמא מן גהה אלשרק ואלבעד אלשרקי אכת֗ר מן

אמרו שהעזרה לא היתה באמצע הר הבית אלא היה הרוחק שיש בין חומת הר הבית ובין חומת העזרה לצד דרום יותר מן הרוחק שיש ביניהן מצד המזרח והרוחק ממזרח יותר מהצפוני והצפוני

a) B. מפתחות. b) B. במפאתיחהא. c) B. אלתי. d) P. תפתאח. e) fehlt in B.

a) N. d. A. היו. b) N. d. A. ורבי. c) N. d. A. יוצא מהר הבית כלו.
1) in den AGG. היו תלויות בה.

הדׄה אלהלכה תחתאג אלי ביאן כתיר פאנעל באלך מן תצוורa) מא אקולה בעד אן אקדם אן פרה אדומה יחתאג אן ירש מן דמהא מקאבל אלהיכלb) והו יראה לקולה תעאלי[59] והזהc) אל נוכח פני אהל מועד ואן הדׄה אלמסכתא כלהא הי רואיה[60] רבי אליעזר בן יעקב אלדׄי סיקולd) פי הדׄא אלפרק[61] אן עזרת כהנים כאנתe) מרתפעה עלי עזרת ישראל שתי אמות ומחצה פאדׄא דכׄל אלאנסאן שער שושן מן הר הבית[62] משי פי סטח וטי חתי יצל אלי אלחיל תֿם יטלע מן אלחיל פיf) אתֿנתי עשרהg) דרגה ויצל אלי עזרת נשים °פתכון עזרת נשיםh) אעליi) מן סטח הרj) הבית והחיל בשש אמות לאן קד תקדם[63] אן כל דרגה כאנת פי אלמקדש ארתפאעהא חצי אמה תֿם ימשי עזרת נשים כלהא פי מוצׄע וטי תֿם יטלע מן אכׄרהא אלי עזרת ישראל פי °כֿמס עשרהk) דרגה כמא ידׄכר פי הדׄא אלפרק פתכון עזרת ישראל אעלי מן עזרת נשים בשבע אמות ומחצה תֿם יטלע מן עזרת ישראל אלי עזרת כהנים פי דוכן ארתפאעה אמה ותֿלאתֿl) דרגאת פוק אלדוכן תֿם ימשי עזרת כהנים ואלמזבח ובין אלמזבח ואלאולם פי סטח ואחד מסתוי °תֿם יטלע פי אתֿנתי עשרה דרגה אלי אילם כמא ידׄכר פי תֿאלתֿ הדׄה אל־מסכתא ואלאולם ואלהיכל פי סטח ואחד מסתויm) פיכון אלהיכל אעלי מן עזרת כהנים בשש אמות פיחצל מן גמיע אלארתפאעאת אן ארץׄ אלהיכל אעלי מן ארץׄ הר הבית אלדׄי פיה שער שושן

a) P. תצור. b) B. להיכל. c) B. u. P. והזה מדמה. d) B. יקול. e) fehlt in B. f) fehlt in B. g) B. u. P. עשר. h) fehlt in P. i) P. אעני. j) fehlt in B. k) P. כמסה עשר. l) P. ותלת. m) fehlt in P.

הלכה זו צריכה ביאור הרבה ותן לבך לצייר מה שאני אומר לך. אחר שאקדים שפרה אדומה צריך לזרוק מדמה לנוכח ההיכל והוא רואה אותו שנאמר והזה אל נוכח פני אהל מועד מדמה ומכללa) מסכתא זו רבי אליעזר בן יעקב שאמרb) בפרק זה שעזרת כהנים היתה גבוהה על עזרת ישראל שתי אמות ומחצה וכשנכנס אדם בשער שושן מהר הבית הולך בקרקע ישר עד שיגיע אל החיל אחר כך עולה מן החיל בי״ב מעלות עד שמגיע לעזרת נשים ותהיה עזרת נשים גבוהה מקרקע הר הבית והחיל בשש אמות לפי שכבר הקדמנו שכל מעלה שהיתה במקדש גבוהה חצי אמה אחר כך הולך עזרת נשים כלה שהיא ישרה ועולה מסופה לעזרת ישראל בט״ו מעלות כמו שיזכור בפרק זה ולפיכך עזרת ישראל גבוהה מעזרת נשים שבע אמות ומחצה אחר כך עולה מעזרת ישראל אל עזרת הכהנים בדוכן שגבהו אמה ושלשה מעלות ממעלה לדוכן אחר כך הולך עלc) עזרת כהנים כלה והמזבח ובין האולם והמזבח בקרקע אחד ישר אחר כך עולה בי״ב מעלות אל האולם כמו שיזכור בג׳ ממסכתא זו והאולם וההיכל בקרקע אחד ישר ולפיכך יהיה ההיכל למעלה מעזרת כהנים בשש אמות ויעלה בידינו מכל הגבוהים שקרקע ההיכל למעלה מקרקע הר הבית שבו שער שושן כ״ב אמה וגבהו של שער שושן כ׳ אמה על הרוב כמו שהקדמנו שזה גובה של כל פתח לפיכך כשהכהן

a) N. d. A. ושמכלל. b) N. d. A. שיאמר. c) überflüssig.

של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשה בהם נס ויש אומרין מפני שנחשתן מצהיב:

כלמא וצל אלאנסאן לפרצה מן תלך[a] אלפרצות סגד ללה[b] שאכר עלי[c] אנקטאע[d] מלכות יון הרשעה כמא דֿכרנא פי שקלים[49] וכאן יטלע אלאנסאן מן ארץֿ אלחיל[o] אתֿנתי עשרה[e] דרגה[f] וחיניד̇ פי[g] ארץֿ[50] וטייה והִי עזרת נשים וקאל אן כל דרגה כאנת פי אלמקדש ארתפאעהא נצף ד̇ראע ועטפהא נצף ד̇ראע ועטף אלדרגה הו[h] שלחה והד̇ה צורה ד̇אלך ליבין אלשי אלדי יסמי שלחה (3) וסיבין פי אלפרק אלתֿאלתֿ[51] אן מעלות האולם רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה וכד̇אלך פתחו שלאולם גבוה ארבעים ורחב עשרים ומעני קולה שקופות אנהא כאן[i] להא משקוף והי אלעתבה אלפוקייה מן אלבאב ואכתֿר תצריף אלמשנה להד̇א אלאסם מן אללֿפיף[52] וסתראהם פי מסכת אהלות[53] אנמא יסמונה אבדא שקוף לא משקוף שתי אבנים מוטות זו על גב זו הכד̇א

וכאן רתאג אלבאב מרכב פי מוצֿע א׳ ופי מוצֿע ב׳ וקד ד̇כרנא פי תֿאלתֿ כפורים[54] אלנס אלד̇י נעשה בדלתי נקינור ושרח מצהיב אצפר לון אלד̇הב[55] וקד שרחוא[k] פי ספרא[56] קולה תעאלי[57] שער צהב וקאלוא כתבנית הזהב עלי מא נביין[l] פי נגעים[58]

בשאדם מגיע לפרצה מאותן הפרצות משתחוה לשם ומודה על כריתת מלכות יון הרשעה כמו שזכרנו בשקלים והיה אדם עולה מקרקע החיל י״ב מעלות ואז היה הולך בקרקע ישר והי עזרת הנשים ואמר שכל מעלה שהיתה במקדש גבוה חצי אמה וגובה[a] חצי אמה וגב המעלה הוא שלחה וזו היא צורת זה כדי שיתבאר הדבר שנקרא שלחה (3) ועוד יתבאר בפרק הג׳ שמעלות האולם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי[b] אמה וכן פתחו של אולם גבהו ארבעים ורוחב עשרים וענין מה שאמר שקופות שהיה להם משקוף והוא המשקוף העליון של הפתח והמשנה משתמשת בזה השם[o] על הזיזים[c] ועוד תראה במסכת אהלות שקורין אותו תמיד שקוף ולא משקוף ושתי אבנים מוטות זו על גב זו כגן זה

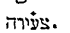
והיה ציר השער מונח במקום א׳ ובמקום ב׳ וכבר זכרנו בשלישי מכפורים הנס שנעשה בדלתי נקנור ופירוש מצהיב ירוק כעין הזהב וכבר פירשו בספרא מה שאמר רחמנא שער הצהוב ואמר כתבנית הזהב כמו שנבאר בנגעים:

ד. כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הויית הדם:

a) fehlt in B. b) B. ללאלה. c) B. עלא. d) P. אנקטע. e) P. אתֿני עשר. f) B. דרגאת. g) B. עלי פי. h) P. הי. i) fehlt in P. k) P. שרחנא. l) P. נבין.

a) N d. A. וגבה. b) Nicht in A. c) N d. A. להקל, s. Anm 52.

מערבית דרומית אמר ר׳ אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר שם היו נותנין יין ושמן והיא היתה נקראת לשכת בית שמנים וחלקה היתה בראשונה והקיפוה בצוצטרה שהנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן כדי שלא יהיו מעורבין וחמש עשרה מעלות עולות מתוכה מעזרת ישראל לעזרת הנשים כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתלים שעליהם הלוים עומדין בשיר לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה:

קד עלמת אן קיטור אסם אלדכאן °ומעני קטורות אנהא יצעד מנהא אלדכאן a) אד לא סקף להא ומתלעים יזילון b) אלעידאן אלתי פיהא תולעת כמא יקאל מסקלין c) ען אזאלה אלחגארה אלתי רמאת[69] פי אלטריק ומן קול רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת יסתדל אנה אלמכבר בכל מא תקדם מן צפת אלבית וכדא ביין אלתלמוד[70] ומעני חלקה אנהא כאנת בראח לא חאיט ידור בהא וקד תביין פי אכר סוכה[71] אן פיהא כאן אלאנתמאע ללפרח פי ימות החג פלכשייתהם אכתלאט אלרגאל באלנסא דורוהא בדראבזין d)[72] וגעלוא פי דאירהא טבקאת מרתפעה יתטלעון מנהא אלנסא ענד אגתמאע ישראל לשמחת בית השואבה e) הנאך כמא ביינא פי אכר סוכה[73] תם קאל אן מעלות עזרת נשים לם תכון f) מסתטילה כסאיר אלדרגאת עלי מא g) הו משהור אליום מן צורה אלדרג בל כאנת כל דרגה עלי שכל נצף דאירה יכון קדר כל דרגה חצי גורן הכדא וכאנת צורתה h)

כבר ידעת שקיטור שם עשן וענין קטורות שמעלה ממנו העשן לפי שאין לה תקרה ומתליעין ר״ל שמסירין העצים שיש בהם תולעת כמו שאמרו מסקלין על הרמת האבנים שהושלכו בדרך וממ״ש שאמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה שהיתה משתמשת ראיה שהוא המגיד כל מה שהקדמנו a) מסדר הבית וכן באר התלמוד וענין חלקה שהיתה פרוצה ואין כותל מקיף לה וכבר נתבאר בסוף סוכה שבה היתה הכניסה לשמחה בימי החג ומיראה שמא יתערבו הנשים בין האנשים הקיפו אותה בשקופין אטומים ועשו נ דום כמין מעלות כדי שיביטו מהן הנשים בשעת כניסת ישראל לשמחת בית השואבה שם כמו שבאר בסוף סוכה אחר כך אמר שמעלות עזרת נשים לא היו ארוכות כשאר המעלות כמו שהוא מפורסם היום מצורת המדרגות אלא היתה כל מעלה כמו חצי עגולה עד שתהא כל מעלה חצי גורן כן °ולפיכך היתה b) צורת המעלה כמו שלקח °קצת אצטבה ונתן אותה על המעלה עד

---

a) fehlt in P. b) fehlt in B. c) B. מסלקין. d) B. בטראבזין. e) B. השאובה. f) Vergl. Anm. 45. g) fehlt in B. h) B. צעירה.

a) N. d. A. שהקדים. b) H. hat wahrscheinlich פכאנת gelesen; N. d. A. והיית.

באת̇נין ועשרין ד̇ראעאa) וארתפאע שער שושן כל מא הו[64]) עשרים אמה עלי מא תקדם[65]) אן הד̇א הו ארתפאעb) כל באבc) פאד̇א וקף אלכהן פי הר המשחה ונט̇ר[66]) מן שער שושן אנתהי בצרה אלי אלדרגה אלת̇אמנהd) מן דרג אלאולם ולא יבצר אלהיכל מן אלבאב בוגה אד̇ עתבתה אלספלייה פוק עתבה שער שושן אלפוקייה בד̇ראעין באלמחאד̇אהe)[67]) פלד̇אלך יחתאג אן יכון אלכותל אלד̇י פוקf) שער שושן קציר לירי אלהיכלg) מן פוקה ואן כאן גמיע מא קלנאהh) ביין ענד אלתאמל לכני אצוורה חתי יפהם בסרעה וליבין איצ̇א כיף כאן וצע אל־היכל ואלעזרות פי אנחלאב[68]) אלגבל והד̇ה צורה ד̇אלך (4) ואנמא ד̇כרנא אנה נמוך מעשרים אמה עלי גהה אלתמת̇יל ליכון אלד̇י יצ̇הר מן באב אלהיכל אכת̇ר מן שתי אמות ואן כאן ארתפאע אלכותל אקל פאלד̇י יצ̇הר מן באב אלהיכל אכת̇ר בלא שך והד̇א אמר ביין:

עומד בהר המשחה ומביט מן שער שושן יגיע ראות עיניו אל המעלה השמינית ממעלות האולם ואינו רואה את ההיכל מן הפתח בשום פנים לפי שהמשקוף התחתון למעלה ממשקוף שער שושן העליון בי׳ אמות לנוכח ולפיכך צריך שיהא הכותל שלמעלה משער שושן נמוך כדי שיראה ההיכל ממעל לו ואע״פ ש־ל מה שאמרנו מבואר למעיין עוד אני מצייר אותו כדי שיובן במהרה ועוד נבאר איך היה מקום הנחת ההיכל והעזרה בשפוע ההר וזו היא הצורה (4) ואמרוa) שהוא נמוך מעשרים אמה דרך משל כדי שיהא הנראה משער ההיכל יותר משתי אמות ואם היה גבהו שלכותל פחות יהא הנראה מפתח ההיכל יותר בלי ספק וזה ענין מבואר:

ה. עזרת הנשים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רוחב מאה ושלשים וחמש וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה של ארבעים ארבעים אמה ולא היו מקורות וכך עתידות להיות שנ׳ ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבי׳ אל ארב׳ מקצוע׳ החצר והנה חצר במקצוע החצר ובארבעת מקצעו׳ החצר חצרות קטורות ואין קטורות אלא שאינן מקורות ומה היו משתמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירים מבשלים את שלמיהם ומגלחין את שערן ומשליכין תחת הדוד מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים ששם כהנים בעלי מומין מתלעין בעצים שכל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח צפינית מערבית היא היתה לשכת המצורעים

---

a) P. ד̇ראע. b) P. ארתפע. c) P. אלבאב. d) B. אלת̇אמניה. e) B. באלמחאד̇ה. f) fehlt in B. g) B. ההיכל. h) B. קלנא.

a) N. d. A. ואמרנו.

יקול אן שערי העזרה תֹלתֹה עשר אמא אלחכמים שבעה ויגעלון עלה[a]) אלשלש עשרה השתחויות כנגד שלש עשרה פרצות שהיו בסורג עלי מא תקדם[78]) פי הדֹא אלפרק:

חכמים אומרים שבעה ונותנים טעם ששלוש[a]) עשרה השתחויות כנגד י״ג פרצות שהיו בסורג כמו שהקדמנו[b]) בפרק זה:

פרק שלישי.

א. המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרים ושש מקום הילוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע מקום המערכה אמר רבי יוסי מתחילה לא היה אלא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה וכונס ועולה במדה הזאת עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הצפון וארבע אמות מן המערב כמן גמא שנ׳ והאריאל שתים עשרה אורך בשתי עשרה רוחב רבוע יכול שאינו אלא שתים עשרה על שתים עשרה כשהוא אומר על ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע היה מודד שתים עשרה אמה לכל מדה וחוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים:

לם ידֹכר ארתפאע אלמזבח בגמלתה לשהרה[b]) דֹאלך לאנה לם[c]) יתגֹייר ולא יזיד ולא ינקץ קאלוא[79]) מזבח שעשה משה עשר אמות ושעשה שלמה עשר אמות ושעשו בני הגולה עשר אמות והכתוב אומ׳[d])[80]) שלש אמות קומתו משפת המערכה[e]) ולמעלה וקר[f]) תביין אן ארתפאעה עשר אמות אמה יסוד וחמש סובב ושלש מקום המערכה[g]) ואמה קרנות לאן כל קרן הי אמה על אמה

לא זכר גובה המזבח בולו לפי שהוא מפורסם שלא נשתנה לא הוסיף ולא גרע אמרו מזבח שעשה משה י׳ אמות ושעשה שלמה י׳ אמות ושעשו בני הגולה י׳ אמות והא כתיב שלש אמות קומתו משפת המערכה ולמעלה וכבר נתבאר שגבהו י׳ אמות אמה יסוד וחמש סובב ושלש מקום המערכה ואמה קרנותיו לפי שכל קרן הוא אמה על אמה על רום אמה ואני אצייר אותו ואכתוב מדותיו באמות כמו

a) fehlt in P. b) P. כשהרה. c) P. לא. d) fehlt in B. e) P. מערכה. f) P. פקד. g) P. מערכה.

a) N. d. A. השלוש. b) N. d. A. שהקדים.

אלדרגאת כמן אכ̇ד̇ קטע מן אסטואנה[a] ורכב קטעה פוק קטעה בתדריג חתי יקום מנהא צורה סלום[b][74] והד̇א לא ימכן תצוורה פי בסיט[c] לכנה מפהום בקרב:

שמשלים צורת הסולם[a] ווה אי אפשר לציירו בפשוט אבל יובן בקירוב:

ו. ולשכות היו שם תחת עזרת ישראל פתוחות לעזרת הנשים ששם הלוים נותנין כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר עזרת ישראל היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וכן עזרת הכהנים היתה אורך מאה ושרשים וחמש על רוחב אחת עשרה וראשי פסיפסין מבדיל[1] בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים רבי אליעזר בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה כל העזרה היתה אורך מאה ושבע על רוחב מאה ושלשים וחמש ושלש עשרה השתחויות היו שם אבא יוסי בן חנן אומר כנגד שלשה עשר שערים שערים דרומיים סמוכין למערב שער העליון שער הדלק שער הבכורות שער המים ולמה נקרא שמו שער המים שבו מכניסים צלוחית של מים של ניסך בחג רבי אליעזר בן יעקב אומר בו המים המהפכים עתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית לעומתן בצפון סמוכין למערב שער יכניה שער הקרבן שער הנשים שער השיר ולמה נקרא שמו שער יכניה שבו יצא יכניה בגלותו יש במזרח שער ניקנור ושני פשפשין היו לו אחד בימינו ואחד משמאלו ושנים במערב לא היה להם שם:

אלעזרה באטלאק[d] והי אלתי קאל אנהא הנא כל העזרה היתה וכ״ו הי מן אבתדי[75] עזרת ישראל וטאלע אלי אחדי עשרה[e] ד̇ראעא כ̇לף אלהיכל כמא יבין פי אכ̇ר הד̇ה אלמסכתא[76] והד̇א אלמוצ̇ע הו אלד̇י חיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת והו אלד̇י יתסמי מקדש באטלאק וקד ביינא[f] מראת אן הד̇א אלתנא[g][77]

העזרה מוחלטת והיא מה שאמר עליה כאן כל העזרה וכו׳ הוא[b] מתחלת עזרת ישראל ולמעלה עד עשתי עשר אמה אחורי ההיכל כמו שיתבאר בסוף מסכתא זו ומקום זה הוא שחיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת והוא הנקרא מקדש מוחלט וכבר בארנו פעמים שזה הוא תנא קמא[c] שאומר ששערי העזרה הן י״ג אבל

a) B. אסטאנה. b) P. סולם. c) P. בסט. d) B. באיטלאק. e) P. עשר. f) P. ביינאה. g) B. אלתנא קמא.

a) N. d. A. חלקים מן אצטבא ונתן חלק על חלק בדרך מעלה עד שתקום מהם צורת סולם. b) N. d. A. היא. c) S. Anm. 77.

1) so in B.

ושופך וזהו(a מקום המערכה ומביא מלבן אמה על אמה וגובהו אמה וזהו(a מקום הקרנות וכן לכל קרן וקרן ומעבון הדׄא אלנץ יחצל(b צורתה פי אלנפס חצולא לא יחתאג מעה אלי תצוירה באלכׄטוט לבני אצוורהא(c כמא ועדת זיאדה ביאן והדׄה צורה אלמזבח: (ה)

ואלאן(d ארגע אלי תחריר אכיאלה קד קלנא מראת אן גמיע אלאמות אלמדׄכורה פי אלמשנה הי אמה בינונית והי בת ששה טפחים וקד דׄכרנא פי תאדי(e עשר מנחות[89] אן אמות מזבח הזהב וקרן המזבח והסובב והיסוד הי(f באמה בת חמשה טפחים ובקייה(g אכיאל אלמזבח באמה בת ששה טפחים(h הכדׄא גא אלנקל[90] ואלאשארה אלי דׄאלך פי יחזקאל[91] °פי קולה(i ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וכו׳(j קאלוא פי תׄלתׄ עשר תוספת כלים[92] באמות שיהא למזבח שתי אמות מדות יכול יהו כולן באמה של חמשה טפחים תלמוד לומר באמות אמה אמה וטפח(k שתהא יתירה על חברתה טפח כאנה יקול אן בעצׄה יכיל באמה קטנה ובעצׄה באמה וטפח(l ואלדׄי יצח פי אלתלמוד בעד נצׄר טויל אן ארתפאע אליסוד חמשה טפחים וכדׄאלך כניסתו וארתפאע אל-סובב שלשים טפחים וכניסתו חמשה וען כניסת הסובב פקט(l הו אלדׄי קלנא אן אלסובב באמה בת חמשה וארתפאע מקום המערכה שמונה עשר טפח

a) B. וזה הוא. b) P. וחצל. c) B. אצוור. d) B. ולאן. e) B. אחדי. f) P. היא. g) P. ובקיה. h) fehlt in B. i) fehlt in B. j) fehlt in P. k) P. וטופח. l) fehlt in B.

וזו היא צורת המזבח (ה) ועתה אשוב לדקדק במדותיו כבר אמרנו פעמים שכל האמות הנזכרות במשנה הוא אמה בינונית והיא בת ששה טפחים וכבר זכרנו בפרק י״א ממנחות שאמות מזבח הזהב וקרן המזבח והסובב והיסוד היא באמה בת חמשה טפחים ושאר מדות המזבח באמה בת ששה טפחים כך באה בקבלה וראיה לזה מיחזקאל כשאמר ואלה מדות המזבח באמות(a שיהא למזבח שתי אמות מדות באמות(b יכול יהא כולן באמה אחת(c בת חמשה טפחים תלמוד לומר באמות אמה אמה וטפח שתהא יתירה על חברתה טפח כאילו אמר שקצתו מודדין באמה קטנה וקצתו מודדין באמה וטפח והעולה בידינו מן הגמרא בהאי אחר עיון ארוך שגובה היסוד חמשה טפחים וכן כניסתו וגובה הסובב שלשים טפחים וכניסתו חמשה ועל כניסת הסובב בלבד הוא שאמרנו שהסובב באמה בת ה׳ טפחים וגובה מקום המערכה שמונה עשר טפחים וגובה כל קרן חמשה טפחים אבל ריבוע הקרן הרי הוא ששה על ששה לפיכך יהא כל גובהו חמשים ושמונה טפחים מחציתו עשרים ותשעה ויהיה חוט של סקרא בששה טפחים נשארים מן הסובב וזה לאחר אמה ממנו °שכן אמרה המשנה בעולת העוף שדינה שתעשה למעלה כמו שנתבאר בשביעי מזבחים ואמרו(d עלה לכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן

a) N. d. A. z. e. אמה אמה וכ״ו אמרו בשלשה עשר מתוספת כלים באמות. Durch Homoeoteleuton ausgefallen. b) S. Anm. 92. c) nicht in A. d) N. d. A. ולפיכך הוכיחה הבריתא בעולת העוף שדינה שתעשה למעלה כמו שנתבאר בשביעי מזבחים ואמרה.

על רום אמה ואנא אצוורה[a] ואכתב
אכיאלה באלאדרע[b] כמא נצת הדה
אלמשנה ובעד דׄאלך[c] ארגע ואתחרי[d][81]
מקדארה[e] ואדׄכרהא כמא באן פי[f]
אלתלמוד פי גמר[82] מנחות לאן אל־
משאחחה[g][83] עלי מסאחה אלמזבח פי
אלשריעה עטׄימה גדא וכדׄאלך פי
מוצׄעה[84] קאל פי דברי הימים ענד מא
תכׄצץ להם מוצׄע אלמזבח[85] ויאמר דויד
זה הוא °בית ה׳ האלהים[h] וזה מזבח
לעולה לישראל וקאלוא[86] אמר רבי
אליעזר ראה מזבח בנוי ומיכאל השר
הגדול עומד ומקריב עליו וקאלוא[87]
שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה
אחד שהעיד להם[i] על המזבח ואחד
שהעיד להם[i] על מקום המזבח[j] ואחד
שהעיד להם[i] שמקריבין בו[k] אע״פ
אין בית ומעני קולהם על המזבח אנה
שהד בתחריר[l] מסאחתה כמא סאביין
וממא יגב אן תעלמה אן אלמזבח אלמבני
לים להם[m] תגויף מתׄל אלדׄי עמלה[n]
משה רבינו בל הו כלה מצמת עלי מא
ביינוא[o] מן צפה בניאנה קאלוא[88] כיצד
בונין את המזבח מביא מלבן שלשים
ושתים על שלשים ושתים וגבהו אמה
ומביא חלקי אבנים מפולמות גדולות
וקטנות ומביא סיד וזפת קוניא וממחה
ושופך וזהו[p] יסוד ומביא מלבן שלשים
על שלשים וגובהו חמש אמות ומביא
אבנים וכו׳ וזהו[p] סובב ומביא מלבן
עשרים ושמונה על עשרים ושמונה וגובהו
שלש אמות ומביא אבנים וכו׳ וממחה

שאמרה משנה זו ואחר כך אשוב ואדקדק
בשיעוריו °ואזכור מה[a] שנתבאר בהש״ס
בגמרא מנחות לפי שהקפידה על מדת
המזבח בתורה גדולה מאד וכן על מקומו
ונאמר בדברי הימים כשיחד להם מקום
המזבח שנאמר[b] ויאמר דוד זה הוא בית
ה׳ האלהים וזה מזבח לעולה לישראל
ואמרו רבותינו ז״ל אמר רבי אליעזר ראה
מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד
ומקריב עליו ואמרו ג׳ נביאים עלו עמהן
מן הגולה אחד שהעיד להן על המזבח
ואחד שהעיד להן על מקום המזבח ואחד
שהעיד להן שמקריבין[c] אע״פ שאין בית
וענין מה שאמרו על המזבח שהוא העיד
בדוקא על מדתו כמו שאבאר וראוי
שתדע שהמזבח הבנוי לא היה נבוב כמו
של מרע״ה אלא כולו מקשה כמו שאמרו
מענין בנינו אמרו כיצד בונין את המזבח
מביא מלבן שלשים ושתים על שלשים
ושתים וגבהו אמה ומביא חלוקי אבנים
מפולמות[d] ומביא סיד וזפת וקונייא
וממחה ושופך וזהו יסוד ומביא מלבן
שלשים על שלשים גבהו חמש אמות
ומביא אבנים מפולמות וכו׳ וזהו סובב
ומביא מלבן עשרים ושמונה על עשרים
ושמונה וגבהו שלש אמות ומביא אבנים
וכו׳ וזהו מקום המערכה ומביא מלבן
אמה על אמה וגבהו אמה וזהו מקום
הקרנות וכן לכל קרן וקרן ואע״פ
שהדברים האלו מראים צורתו בנפש
ואין צורך לציירו בחושים[e] עם כל זה
אני מציירו כמו שיעדתי להוסיף ביאור

a) P. אצורה לך. b) B. באלדׄראע. c) fehlt in P. d) P. ...ואת. e) P. מקאדירה. f) P. מן. g) B. אלמשאחחה. h) B. בית אלהינו, P. בית ה׳ אלהינו. i) P. עליהן. j) P. מזבח. k) fehlt in P. l) P. בתחדיד. m) P. הו. n) P. עמל. o) P. ביינוה. p) B. וזה הוא.

a) N. d. A. ואזכור אותם כמו. b) nicht in A. c) N. d. A. z. e. בו. d) N. d. A. z. e. גדולות וקטנות. e) N. d. A. בחושים.

בעד אן יבנוא אליסוד דאיר באלארבע גהאת כמא תקדם דכרה ירגעון ויקטעונה מן גהתין חתי יכון דוראן אליסוד באלמזבח עלי הדה אלצורה והדה צורה דאלך (6) ומן הדה אלצורה יבין לך מא דכר הנא ויבין לך אן קרן דרומית מזרחית לא היה לו a) יסוד וקד תביין פי כאמם זבחים[98] אן °שירי הדם b) כלהא מנהא מא יסכבc) על יסוד מערבי ומנהא מא יסכב על יסוד דרומי פלדאלך געל אלתקבתין פי קרן מערבית דרומית מן אליסוד עלי מא צוורנא d) פי הדה אלצורה ואעלם אן אלסובב אנמא תסמי סובב לכונה דאיר באלמזבח מן ארבע גהאת כאמלה בכלאף אליסוד:

°אחר שבארנו שהיסוד a) סובב בד׳ רוחות כמו שהקדמנו חזרו וחתכו אותו משני צדדים עד שיהיה סבוב היסוד למזבח בצורה זו (6) ומן הצורה הזאת יתבאר לך מה שזכר כאן ויתבאר לך שקרן דרומית מזרחית לא היה לו יסוד וכבר נתבאר בה׳ מזבחים ששירי דמים כולם יש מהם ששופכין על יסוד מערבי ויש מהם ששופכים על יסוד דרומי לפיכך נתן הב׳ נקבים בקרן מערבית דרומית מן היסוד כמו שבארנו בצורה זו ודע שהסובב נקרא סובב לפי שהוא סובב המזבח בד׳ רוחות גמורות בהפך היסוד:

ג. ולמטה ברצפה באותה הקרן מקום היה שם אמה על אמה וטבלה של שיש וטבעת היתה קבועה בה שבו יורדין לשית ומנקין אותו וכבש היה לדרומו של מזבח שלשים ושתים על רוחב שש עשרה ורבובה היתה במערבו ששם היו נותנין פסולי חטאת העוף:

קד דכרנא מראת אן שיתין תתסמי אלתקבין e) אלתי תסיל פיהא כמור אלנסכים והי תגתמע °איצא פי[99] מוצע f) תחת אלארץ יתסמי שית וכבש הו אלמטלע אלדי יטלע מנה ללמזבח ולא[100] יכון לה דרג לקולה תעאלי[101] ולא תעלה במעלות לכנה מנחלב g) יטלע פיה כמן יטלע עקבה וכאן שכלה מתל אלשכל אלדי יסמונה אלמהנדסין אלמנשור סוא[102] וכאן פי טול אנחלאבה h) אתנין ותלאתין i) דראעא אמא פי טול אמתדאד

כבר זכרנו פעמים ששיתין נקראים הנקבים שנגרין מהם b) יינות נסכים והם מתקבצין ג״כ c) במקום אשר תחת הארץ יקרא שית וכבש הוא המעלה שעולים עליו למזבח °לפי שאין d) בו מעלות שנאמר ולא תעלה במעלות על מזבחי אבל יורד ומתמעט ועולין בו כדרך שעולין בהר וצורתו דומה לצורה שקורין בעלי הנדסא בלשון ערבי אלמנשור בשוה והיה אורך שפועו ל״ב אמה ואורך משיחת שטחו בארץ ל׳ אמה ורחבו

a) P. ... b) P. שיירי דמים. c) P. יסבב. d) P. צורנא. e) P. אלקבין. f) P. פי מוצע איצא. g) P. מנכרה. h) P. אנכראטה. i) P. ותלתי.

a) N. d. A. אחר שבנו היסוד. b) N. d. A בהם. c) s. Anm. 99. d) N. d. A. ולא היו, s Anm. 100.

וארתפאע כל קרן חמשה טפחים אמא תרביע אלקרן פהו ששה על ששה פתכון גמלה ארתפאעה תמאניה וכׄמסין טפח אלנצף מן דׄאלך תסעה ועשרין פיכון חוט של סקרא פי ששה טפחים באקיה מן אלסובב ודׄאלך בעד אמה מנה פלדׄאלך[a]) נצת אלבריתא[93]) פי עולת העוף אלתי חכמהא אן תעשה למעלה כמא תביין פי סאבע זבחים[94]) וקאלת עלה לכבש ופנה לסובב ובא לו לקרן דרומית מזרחית ומולק את ראשה וכו׳ ואם עשאה למטה מרגליו אפילו אמה אחת כשרה לאנה קד תביין אן אלדׄי יקף על כניסת הסובב יכון בין רגליה ובין חוט של סקרא אלדׄי יפצל נצף ארתפאע אלמזבח אמה אחת ואדׄא כאן אלאמר פי אלאבׄיאל כמא[b]) דׄכרנא פהו ביין[c]) אן קולה נמצא שלשים על שלשים הי שלשים ושני טפחים על שלשים ושני טפחים לאנה לא כנס גׄיר חמשה טפחים כמאביינא[d]) וכדׄאלך קולה נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה הי עשרים ושמונה וארבעה טפחים על עשרים ושמונה וארבעה טפחים לכנה לם יעד אלטפחים לכונהא אקל מן אמה קאלוא[95]) כיון דלא הוי[e]) אמה לא חשיב ליה והדׄא אלכלאם הו אלדׄי תׄבת[96]) וקד באלגׄנא פי תביין[f]) אכׄיאל[g]) אלמזבח חסב מא תלכׄץ[97]) מן אקאויל[h]) אלמשנה ואלתלמוד ואלתוספתא ונחן נאכׄד פי תתׄמים אלכלאם פיה:

דרומית מזרחית ומולק את ראשה וכו׳ ואם עשאן למטה מרגליו אפילו אמה אחת כשרה לפי שכבר נתבאר שהעומד על כניסת הסובב יהיה בין רגליו ובין חוט של סקרא שמפסיק חצי גובה של מזבח אמה אחת והואיל והענין במדות כמו שאמרנו הרי הוא מבואר כי מה שאמר נמצא שלשים על שלשים הרי שלשים וב׳ טפחים על שלשים וב׳ טפחים לפי שלא כנס אלא חמשה טפחים כמו שבארנו וכן אמר נמצא כ״ח על כ״ח היינו כ״ח וד׳ טפחים על כ״ח וד׳ טפחים אלא שהוא לא מנה הטפחים לפי שהם פחות מאמה וכיון דלא הוי אמה לא חשיב ליה וזה המאמר קיים וכבר הפלגנו בביאור מדות המזבח כפי מה שעלה בידינו מדברי המשנה והש״ס ותוספתא והנה אנו מתחילין לגמור המאמר בו:

ב. [1]) היסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת ובקרן מערבית דרומית היו שם שני נקבים כמין שני חוטמין דקין שהדמים ניתנין על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי ויורדין בהן ומתערבין באמה ויורדין לנחל קדרון:

---

a) P. ודׄאלך. b) B. עלי מא. c) P. בין. d) P. בינא. e) B. האוי. f) P. תבין. g) P. אסיל. h) P. אקואל.

1) B. fügt hinzu קאל.

למא ד֗כר אנהם כאנוא ימסחונה במנדיל קאל אן אלעלה אלתי מנעתהם מן תגביסה[a] באלממלסה[b] והי צפיחה אלחדיד אלתי[c] ימלס בהא אלבנאין[d] אלחיטאן והי אלתי תתסמי[e] כפים כ֗יפתהם אן ינצם אלחדיד בחגארה אל-מזבח ת֗ם אכ֗בר בסבב אבעאד אללה לה הד֗א אלאבעאד אלכת֗יר פקאל שהברזל[f] וכו׳:

לפי[a] שזכר שהיו מנגבים אותו במפה אמר שהטעם שמחמתו אסור להחליקו בכלי החליקה והיא רדידה שלברזל שמחליקין בה הבנאין הכותלין ונקראת כפים מיראתם שמא יגע הברזל באבני המזבח ואחר כך הגיד[b] הרחקת השם יתברך לו ההרחקה הזאת הגדולה ואמר שהברזל וכו׳:

ה. וטבעות היו לצפונו של מזבח ששה סדרים של ארבע ויש אומרין ארבעה של שש שש שעליהן שוחטין את הקדשים בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמונה עמודים ננסין ורביעין של ארז על גביהן ואנקליות של ברזל היו קבועין בהן ושלשה סדרים על כל אחד ואחד שבהן תולין ומפשיטין ושלחנות של שיש בין העמודים:

קד בינא פי מסכת תמיד[106] אן הד֗ה אלטבעות[g] הי אלתי עמל יוחנן כהן גדול ת֗אבתה פי אלארץ֗ לתנש֗ב פיהא[h] רגלין[i] [107] אלבהימה[j] ענד אלד֗בח ואנקליות[108] אלמכ֗אטף ואן שלחנות[k] של שיש כאנת הנאך והי ת֗מאניה[109] ומעלום ממא קדמנאה פי הד֗א[l] אלסדר אן[m] כל קרבנות הצבור קדשי קדשים ושחיטתן בצפון פלד֗אלך את֗בתת אל-טבעות בצפון וכד֗אלך בית המטבחים:

כבר בארנו במסכת תמיד שאלו הטבעות הן שעשה יוחנן כ״ג קבועות בקרקע לאסור בהם רגלי הבהמה בשעת שחיטה ואנקליות המזלגות[c] ° ושלחנות של שיש היו שם[d] והם ח׳ וידוע מתוך שהקדמנו בסדר זה שכל קרבנות הצבור קדשי קדשים ושחיטתן בצפון ולפיכך קבועות הטבעות בצפון וכן בית המטבחים:

ו. הכיור היה בין האולם ולמזבח ומשוך כלפי הדרום ובין האולם ולמזבח עשרים ושתים אמה ושתים עשרה מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה אמה ורובד שלש אמה אמה ורובד שלש העליונה אמה אמה ורובד ארבע רבי יהודה אומר העליונה אמה אמה ורובד חמש:

---

a) P. תבייצה. b) P. באלממלכה. c) B. אלדי. d) B. אלבנאיון. — P. אלבניאן. e) B. תסמי. f) P. שברזל. g) fehlt in B. h) P. בהא. i) B. אלרגלין. j) P. אלבהמה. k) B. אלשלחנות. l) P. הדה. m) fehlt in P.

a) N. d. A. אחר. b) N. d. A. z. e. טעם. c) N. d. A. הקרסים. d) N. d. A. ושהיו שם שלחנות שלשיש.

סטחה פי אלארץ̇ פת̇לאת̇ין ד̇ראעא[a] וסעתה̥[b] סת̥ה עשר ד̇ראעא כמא ד̇כר[c] והד̇ה צורתה̥ (7) °ואד̇א ארדת תתכ̇יילה̥[d] עלי אלכמאל פתכ̇יילה פי אלעזרה̥ לדרום המזבח פיכון אלבעד אלד̇י ישג̇ל פי אלעזרה̥ אמא מן אלשמאל ללג̇נוב פת̇לאת̇ין[e] ד̇ראעא[f] ואמא מן אלשרק אלי אלג̇רב̥ פסתה̥ עשר ד̇ראעא[g] ואד̇א מדדת כ̇יט מן טרפה̥ אלמלזוק באלארץ̇ אלי[h] ראסה̥ אלד̇י מע קרנות המזבח כאן את̇נין ות̇לאת̇ין ד̇ראעא ומא ארי[103] אלא[i] קד כת̇רת אלכלאם פיה̥ אכת̇ר ממא יחתאג̇ קאלוא פי אלתלמוד[104] שני כבשים קטנים יוצאין מן הכבש שבהן פונין °ליסוד ולסובב[j] ומובדלין מן המזבח כמלוא נימה̥ וקולה̥ ורבובה̥ היתה̥ °למערבו יעני[k] מערב הכבש כאנת פי נפס אלכבש חפרה̥ תרמי פיהא פסולי חטאת העוף קאלוא פי תוספת זבחים[105] חלון היתה̥ שם במערבו של כבש אמה̥ על אמה̥ ורבובה̥ היתה̥ נקראת ששם[l] זורקין פסולי חטאת העוף עד שתעבר צורתה ותצא לבית השרפה̥:

ששה עשר אמה כמו שזכרנו[a] וזו היא צורתה (7) וכשתרצה לציירו בשכלך לגמרי תחשוב אותו בעזרה לדרום המזבח ויהיה המרחק שמחזיק העזרה מצפון לדרום ל׳ אמה וממזרח למערב י״ו אמה ואם תמשוך חוט מקצתו הסמוך לקרקע עד ראשו שאצל קרנות המזבח יהיה ל״ב ואני הרביתי לדבר עליו יותר מן הראוי אמרו בגמרא שני כבשים קטנים יוצאים מן הכבש שבהן פונים ליסוד ולסובב ומובדלין מן המזבח כמלוא נימא ומה שאמר ורבובה היתה למערבו ר״ל מערב הכבש היתה בכבש עצמה גומא שמשליכין בה פסולי חטאת העוף אמרו בתוספתא דזבחים חלון היתה שם במערבו של כבש אמה על אמה ורבובה היתה נקראת ששם זורקין פסולי חטאת עד שתעבר צורתה ותצא לבית השריפה:

ד. אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם וחופרין למטה מן הבתולה ומביאין משם אבנים שלימות שלא הונף עליהן ברזל שהברזל פוסל בנגיעה והפגמה בכל דבר נפגמה אחת מהן היא פסולה וכולן כשרות ומלבנין אותן פעמים בשנה אחת בפסח ואחת בחג וההיכל פעם אחת בפסח רבי אומר כל ערב שבת היו מלבנין אותה במפה מפני שהדמים לא היו סדין אותן בכפים של ברזל שמא יגע ויפסול שהברזל נברא לקצר ימיו שלאדם והמזבח נברא להאריך ימיו שלאדם אינו בדין שיונף המקצר על המאריך:

---

a) P. דראע. b) P. וסאעתה. c) fehlt in B. d) B. ואד̇א תכ̇...לתה. e) P. תלאתין. f) B. u. P. ד̇ראע. g) B. ד̇ראע. h) P. אלדי. i) B. ...אל, P. ואלא. j) B. מן היסוד ולסובב. k) P. למערב ויעני. l) B. שם.

a) N. d. A. שוכר.

אן צף חגארה כאן בין כל מלתרא ומלתרא ומעכון כל ואחדה עודפת פי אלטול כמא נצוור a) אלאן פאנהא איצא כאנת כל ואחדה כארגה ען אלאכרי b) ולם תכון כלהא פי סטח ואחד חתי תגי אלי באב אלאולם שבה °קבו[116]) נאבי c) כמא הו d) משאהד e) פי אלמבאני אל־כבירה והדה צורה דאלך (8):

כל מלתרא ומלתרא ואף על פי שכל אחת עודפת בארך a) כמו שאצייר עכשיו היתה גם כן כל אחת יוצאת על האחרת ולא היו כולם בשטח אחד עד שהם מגיעות בפתח האולם כמין דבר בולט כמו שהוא מפורסם בבנינים הגדולים וזו היא הצורה (8):

ח. וכלונסות של ארז היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט ושרשרות של זהב היו קבועות בתקרת האולם שבהן פרחי כהונה עולין ורואין את העטרות שבחלונות שנ' והעטרות תהיה לחילם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל יוי' וגפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומדולה על גבי כלונסות כל מי שהוא מתנדב עלה או גרגר או אשכול מביא ותולה בה אמר רבי אליעזר מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים לפנותה:

כדי שלא יבעט חתי לא ינדפע וסט אלחאיט לכתרה ארתפאעה פגעלוא דעאים ממתדה מן חאיט אלאולם לחאיט אלהיכל ירתפד כל ואחד מנהמא באל־אכר ועמלוא צורה גפן מן דהב על פתחו של היכל f) תברך באלגפן לאן כנסת ישראל שבהת באלגפן כמא שהד g) °פי אלכתב h)[117]) וכל מן כאן יתנדב דהב ללהיכל אעני ליצרף אלדהב בעינה פי תזיין אלהיכל לאנה כלה מגשי דהב פיעמל מן אלמקדאר אלדי i) התנדב שבה j) ורקה או חבה או ענקוד ויעלקה הנאך וקולה שלש מאות כהנים אגיא[118]) ואנמא יריד בדאלך אנה כאן יגתמע

כדי שלא יבעט פירוש כדי שלא יטה הכותל באמצע לרוב גובהו ולפיכך עשו משענות נמשכין מן כותל האולם עד כותל ההיכל שישען כל אחד משתיהן על חברו ועשו צורת גפן של זהב על פתחו של היכל להתברך כגפן b) לפי שכנסת ישראל נמשלה לגפן כמו שהוא מפורסם בכתוב וכל מתנדב זהב להיכל ר"ל להוציא הזהב בעצמו בתפארת ההיכל לפי שהיה כולו מצופה זהב עושה מאותו השיעור שמתנדב דמות עלה או גרגיר או אשכול ותולין אותו שמה ומה שאמר ג' מאות כהנים הוא דרך גוזמא אבל ר"ל כזה היו c) מתקבצין

a) P. נצור. b) P. אכרה. c) P. קב ונאבי. d) fehlt in B. e) B. משאהר. f) P. אולם. g) P. שהד. h) fehlt in P. i) B. אלתי. j) P. שכל.

a) N. d. A. באורך. b) N. d. A. בגפן. c) N. d. A. שהיו.

הד̇ה אלשתים עשרה מעלות קד צוורנאהא[a] ותכלמנא עלי מוצ̇עהא[110] ת̇ם קאל אן חיטאן אלאולם כאן בניאנהא עלי הד̇ה אלצפה וד̇אלך אנה ד̇ראע מן ארתפאע אלחאיט ועלי טולה אמלס מסתוי מת̇ל כל̇ חאיט ת̇ם בניאן נאתי מן אלחאיט שבה דכאן[b][111] ארתפאעה ת̇לת̇ה[c] אד̇רע ת̇ם יבעד ד̇ראע איצ̇א ויכ̇רג בניאן והו אלד̇י יתסמי רובד והכד̇א גמלה ארתפאעה °אמה ורובד אמה ורובד[d] פכאנה יקול אמה כותל ורובד שלש מרחיק אמה בכותל ורובד שלש אלי אן תגי הד̇ה לה שבה נטאקאת אלי[e] אלנטאק[112] אלפוקאני פאנה כאן פיה ארבע אמות והכד̇א איצ̇א כאן דאיר באלהיכל כמא יבין פי הד̇א אלפרק[113] פכאנת צורה אלחאיט הכד̇א (ז׳):

אלו הי״ב מעלות כבר ציירנו אותם ודברנו עליהם במקומותם אחר כך אמר שכותלי האולם היו בנויים כסדר הזה והוא שאמה אחת מגובה הכותל לארכו היה חלק ושוה כשאר הכתלים אחר כך בנין בולט מהכותל כגון כצוצרה גבהו ג׳ אמות אחר כך מרחיק אמה גם כן ויוצא בנין והוא הנקרא רובד וכן כל בנינו אמה ורובד אמה ורובד וכאילו הוא אומר אמה כותל ורובד ג׳ מרחיק אמה בכותל ורובד ג׳ עד שהיו אלו בולטין °כצוצרות לכצוצרה העליונה והיתה בו ד׳ אמות[a] וכן היה סובב ההיכל כמו שיתבאר בפרק זה לפיכך היתה צורת הכותל כן (ז׳):

ז. פתחו של אולם גבהו ארבעים אמה ורוחבו עשרים אמה וחמש מלתריות של מילא היו על גביו התחתונה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה של מעלה ממנה עודפת עליה אמה מזה ואמה מזה נמצאת העליונה שלשים אמה ונדבך של אבנים היה בין כל אחת ואחת:

מלתרא[f] הי אלכ̇שבה אלמנקושה אלתי תחפר פיהא צוור[g] ואשכאל והי אלתי יסמוהא[h] אלבנאין אלמקרנץ[i][114] ויקול באלמג̇רב אלמקרבץ[j] וקד ד̇כרנא ד̇אלך פי עירובין[115] ואלחכמים יסמונהא אמלתרא ואלגמע עלי[k] לג̇ה אלמשנה מלתריות ומילא הו אסם לנוע אלכ̇שב אלד̇י[l] כאן מנה הד̇א אלנקש או אסם לשכל ד̇אלך אלמקרנץ וקאל

מלתרא הקורה המפותחת שבה חופרין צורות ודמיונות והיא שקורין לה הבנאים בלשון ערבי מקרנץ ואומר במערב מקרבץ וכבר זכרנו זה בעירובין והחכמים קורין אותה מלתרא והקבוץ בלשון המשנה מלתראות ומילה הוא שם למין הקורות שבהן היה הפתוח הזה או שם לבנין ההוא הנקרא מקרבץ °ואמר עוד שהמערכה[b] של אבנים היתה בין

a) P. צורנאהא. b) P. דוכאן. c) fehlt in P. d) P. אמה ורובד אמה ורובד. e) fehlt in B. f) P. מלתרה. g) P. צור. h) so in B. u. P. i) P. מקרבץ. j) P. אלמקר..ץ. k) B. על. l) P. אלתי.

a) s. Anm. 112. b) N. d. A. ואמר שמערכה.

מנהא ינטוי עליa) אתנין מתל הדה אלאבואב אלמשהורה ענדנא אליום פי גמיע אלדור יכון פיה ד̇ראעין ונצף וכד̇אלך פי אלאכ̇ר אלד̇י מבפנים עלי מא יבין מן אלצורה אלתי צוירנאb) ואלד̇ראעc) אלד̇י יבקי מן ג̇לט̇ אלחאיט כאנת עצ̇אדה מן חצי אמה מבפנים ועצ̇אדה מחצי אמה מבחוץ ואלכל פי ג̇לט̇ כותל הפתח ת̇ם אסתדל אן כל באב מן אלארבעה כאן מפצל[122] עלי את̇נין מרכב בכלאלב[123] חתי ינטוי מן הד̇א אלפסוק אלד̇י קאל[124] שתים לדלת אחתd) ושתי דלתות לאחרת וקו' שתים מוסבות יריד בהא אנטואהא כמא תנטוי אלאבואב אלמפצלה:

לבי כגוןa) המפורסמות אצלינו היום לכלb) הבתים היו בוc) אמתים וחצי וכן באחריםd) שבפנים כמו שיתבאר בצורה זו והאמה הנשארת מעובי הכותל היתה מזוזה של חצי אמה מבפנים ומזוזה של חצי אמה מבחוץ וכל זה בעביו של כותל הפתח אחר כך הביא ראיה על זה שכל דלת מהדיe) מתחלקת לשנים ומחוברת בחוליות כדי שתהא נקפלת מפסוק זה ממה שאמר שתים לדלת° אחד ושתים לדלתות אחרותf) ומה שאמר שתים מוסבות דלתות ר"ל שנקפלות כמו שנקפלות הדלתות המחולקות:

ב. ושני פשיפשין היו לו לשער הגדול אחד בצפון ואחד בדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל שנ' ויאמר אלי יוי' השער הזה סגור יהיה וכו' נטל את המפתח ופתח את הפשפש נכנס להתא מן התא להיכל רבי יהודה אומר בתוך עביו של כותל היה מהלך עד שנמצא עומד בין שני שערים ופתח את החיצוניות מבפנים ואת הפנימיות מבחוץ:

אנא אצוורe) אלאן אלהיכל בגמלתה מע אלאולם ואכתב אכיאלה פי אלטול ואלערץ̇ עליf) מא סיבין פי הד̇א אלפרק ומן הד̇ה אלצורה יבין לך כל מא ד̇כר מן אלד̇כול מן אלפשפש לאלהיכל או משיה פי ג̇לט̇ אלחאיטg) כמא יקול ר' יהודה וג̇יר ד̇אלך ממא יד̇כר פי הד̇א אלפרק והד̇ה צורה ד̇אלך **(10)**:

הנני מצייר עכשיו ההיכל כולו עם האולם ואכתוב מדותיו באורך וברוחב כמו שיתבאר בפרק הזה ומן הצורה הזאת יתבאר לך כל מה שנזכר מן הביאה °לפשפש ההיכל ועוביו והילכוg) בעובי הכותל כמו שאומר רבי יהודה וזולת זה מאשר יזכור בפרק זה וזו היא צורתו **(10)**:

---

a) P. אלי. b) P. צורנא. c) P. ואלאדראע. d) P. u. B. אחד. e) P. אצור. f) B. על. g) P. אלהיכל.

a) N. d. A. z. e. הפתחים. b) N. d. A. בכל. c) H. hat sich von פיה verleiten lassen; es muss בה heissen d) N. d. A. בהאחרות e) N. d. A. z. e. היתה. f) falsch citirt; s. ar. Text. g) N. d. A. מן הפשפש אל ההיכל או (מן) מהלך.

עליהא כתיר וקד אנתמע פיהא מא אחתיג[a] פיהא[b] אלי גמלה כהנים[c] לינקלוהא והדה הי אלתי[d] דברו בה לשון הבאי מן גמלה אלתלאתה אשיא כמא דכרנא פי תאני תמיד[e] [119]:

עליה רבים וכבר עלה בהן מה שהיה צריך לכהנים רבים לטלטלה וזו היא שדברו בה לשון הבאי מכלל השלשה דברים כמו שבארנו בפ׳ שני מתמיד:

פרק רביעי.

א. פתחו של היכל גובהו עשרים אמה ורוחבו עשר אמות וארבע דלתות היו לו שתים בפנים ושתים בחוץ שנ׳ ושתים דלתות להיכל ולקדש החיצוניות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות וכמין ארצפמיסא היו נקלפות לאחוריהן אלו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצה חצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנ׳ ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת:

סיבין פי הדא אלפרק[120] אן גלט חאיט אלהיכל שש אמות וקד קאל[121] אן סעה אלפתח עשר אמות פאדא כאן לה דפתין יכון פי כל דפה כמסה[f] אדרע פאדא[g] אנפתח אלבאבין אלי דאכל אנסתר גלט אלחאיט ובקי מנה אמה וכדאלך אלבאבין אלדאכלין תרגע אלי דאכל אלבית ותנעטף אלי אלחאיט מן דאכל ותסתר[h] אחורי הדלתות וקאל רבי יהודה אן כל באב מנהא כאן מפצל[i] והו ינטוי עלי אתנין מתל אלאמר אל־פלאני ומתל בשכל משהור[j] ענדהם וכאנת אלארבעה אבואב תנפתח אלי דאכל אלפתח הכדא (9) ולכון כל באב

עוד יתבאר בפרק הזה שעוביו של כותל ההיכל היה משש אמות וכבר אמר שרחבו של פתח י׳ אמות לפיכך כשיהיו לו ב׳ דלתות[a] בכל דלת ה׳ אמות[b] כשיפתחו ב׳ הדלתות לפנים יתכסה עובי הכותל וישאר ממנו אמה וכן השני דלתות הפנימיות חוזרות על פני הבית ונקפלות אל הכותל בלפנים ומתכסה מה שאחורי הדלתות ואמר רבי יהודה שכל דלת מהם היתה מפורקת והיא נקפלת לשנים כגון דבר פלוני ודימה אותם לצורה מפורסמת אצלם והיו הארבע דלתות נפתחות לפנים מן הפתח כן (9) ולפי שכל דלת מהם נקפלת

a) P. אחתאג. b) P. פיה. c) fehlt in P. d) P. והדא הו אלדי. e) P. מדות. f) B. כמס. g) B. פאידא. h) P. ותסתור. i) fehlt in P. j) P. משהר.

a) N. d. A. z. e. יהיו. b) N. d. A. וכשיפתחו.

אבעאד והי כותל התא והתא וכותל ההיכל וכאנת עליהא שלשה תאים ושנים על גבי השלשה הכדֿא (12) וקולה ואחד לפשפש יריד בה לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבו נכנסין להיכל והדֿא הו[a]) אלפתח אלדֿי כאן פי שמאל הדֿא אלתא אלדֿי כאן לה חמשה פתחים והדֿא אלתא כאן פי אלטבקה אלוסטאנייה[b]) מן אלתאים והו אלדֿי כאן על[c]) גבי מסיבה:

עליהן שלשה תאים ושנים על גביהן כן (12) ומה שאמר וכן °לפשפש אחד[a]) ר״ל לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבו נכנסין להיכל וזהו הפתח שהיה בצפונו של תא שהיה לו חמשה פתחים והתא הזה היה בשורה אמצעית[b]) מהתאים והוא שעל גבי המסיבה:

ד. התחתונה חמש ורובד שש האמצעית שש ורובד שבע והעליונה שבע שנ׳ היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה:

הדֿא אליציעים הי אלנטאקאת[126]) אלדאירה באלהיכל מן כֿארג כאן אל־נטאק אלוסטאני אערץֿ מן אלספלי ואל־פוקי אערץֿ מן אלוסטי חתי לא ימכן אלתסלק[d]) מע אלחאיט[127]) והו קולה[128]) כי מגרעות נתן לבית וכו׳ והכדֿא כאן דאיר בגמיע אלהיכל מן כֿארג כותל אלמסיבה תֿלאתֿ[e]) נטאקאת עלי הדֿה אלצורה (13):

היציעים הם הגזוזטראות המקיפות להיכל מבחוץ והיתה גזוזטרא אמצעית יותר רחבה מן התחתונה והעליונה יותר רחבה מן האמצעית כדי שלא יהיה אפשר להדבק בכותל והוא מה שנאמר כי מגרעות נתן לבית וגו׳ וכן היה מוקף כל ההיכל מ־חוץ לכותל המסיבה ג׳ גזוזטראות כצורה זו (13):

ה. ומסיבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולין לגגות התאים היה עולה במסיבה ופניו למערב הלך על כל פני הצפון עד שהוא מגיע למערב הגיע למערב הפך פניו לדרום הלך את כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרום הגיע לדרום הפך פניו למזרח היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עלייה שפתחה של עלייה פתוח לדרום ובפתחה של עלייה היו שם שתי כלונסות של ארז שבהן היו עולין לגגה של עלייה ובראשיהן פסיפסין מבדילין[1]) בעלייה בין קדש ובין קדש הקדשים ולולין היו פתוחין בעלייה לבית קדש הקדשים שבהן משלשלין את האומנין בתיבות כדי שלא יזונו את עיניהם מבית קדש הקדשים:

---

a) B. הוא. b) P. אלוסטאניה. c) B עלא. d) P. אלתחלק. e) P. תלת.

a) N. d. A. ואחד לפשפש. b) N. d A. האמצעית.

1) so in B.

ג. ושלשים ושמנה תאים היו שם חמשה עשר בצפון וחמשה עשר בדרום ושמונה במערב שבצפון ושבדרום חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן שבמערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהן ושלשה פתחים היה לכל אחד ואחד אחד לתא מימין ואחד לתא מהשמאל ואחד לתא שעל גביו ובקרן מורחית צפונית היו חמשה פתחים אחד לתא מימין ואחד לתא שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לפשפש ואחד להיכל:

קד קלנא פי תמיד[125]) אן תא[a]) יתסמי אלבעד אלדׄי בין חאיטין ואדׄא תאמלת צורה אלהיכל °אלתי צוורנא[b]) תגד פי אלצפון כׄמסה אבעאד והי[c]) כותל מסיבה[d]) ומסיבה וכותל התא והתא וכותל ההיכל ומתׄלהא פי אלדרום פקאל אן עלי הדׄה אלכׄמסה אבעאד כאנת כׄמסה תאים ועלי אלחמשה תאים חמשה תאים תׄאניה והו קולה חמשה על גבי חמשה וחמשה על גביהן חתי תגי[e]) תׄלאתׄ טבקאת תאים הכדׄא (11) ומתׄאל דׄאלך איצׄא כאן פי אלדרום ולא יגׄלטך כונה סמאהא כותל מסיבה ומסיבה וכותל התא וכותל ההיכל ורגע וסמאהא כלהא תאים לאן אלבעד בין אלחאיטין הו[f]) אלתא וכלהא תאים לאן כותל המסיבה וכותל התא וכותל ההיכל לם יכון[g]) חאיט מצמת בל חאיטין ובעד בינהמא כמא צוורנא וכאנת בעץׄ אלתאים להא אסמא כמא סמא מנהא אלטבקה[h]) אלספלייה[i]) מסיבה ובית הורדת[j]) המים וגׄירהמא עלי[k]) מא כתבנא פי אלצורה וכמא ידׄכר פי הדׄא אלפרק ואדׄא תאמלת אלצורה איצׄא תגד פי אלמערב תׄלתׄה

כבר אמרנו בתמיד שתא נקראת ההרחקה. שיש בין שתי הכתלים וכשתסתכל בצורת ההיכל שציירנו תמצא בצפון חמשה הרחקות והם כותל מסיבה ומסיבה וכותל התא והתא וכותל ההיכל וכמותם בדרום לפיכך אמר שעל אלו החמשה הרחקות היו חמשה תאים ועל[a]) חמשה תאים שניים והוא מה שאמר חמשה על גבי חמשה וחמשה על גבם עד שהיו שלש שורות של תאים וכן צורתם (11) וכיוצא בו היה בדרום ואל יטעך שקרא אותם כותל[b]) ומסיבה וכותל התא והתא[c]) וכותל ההיכל °אחר כך חזר[d]) וקראם כולם תאים לפי שההרחקה שיש בין שני הכתלים הוא התא וכולם תאים °אבל כותל[e]) המסיבה וכותל התא וכותל ההיכל לא היה כותל סתום אלא שני כתלים ובניהם הרחקה כמו שציירנו ולקצת התאים היו שמות כגון. שקרא השורה התחתונה מהם מסיבה ובית הורדת המים וזולתם כמו שכתבנו בצורה וכמו שזוכר[f]) בפרק זה וכשתסתכל בצורה ג״כ תמצא במערב שלשה הרחקות והם כותל התא והתא וכותל ההיכל והיו

a) P. אלהא b) P. אלדי צורנא. c) B. והו. d) P. מסיבתו. e) P. תגיא f) B. הוא. g) vergl. Anm. 45. h) B. אלטבאקה. i) P. אלספליה. j) P. הורדת. k) P. ועלי.

a) N. d. A. z. e. חמשה תאים. b) N. d. A. z. e. מסיבה. c) in A. nicht vorhanden, dürfte aber die richtigere LA sein. d) N. d. A. וחזר. e) N. d. A. לפי שכותל. f) N. d. A. שזוכור.

אסאס ועליה תטלע אלחיטאן a) וכיור הו אלנקש ואלתכׄריפׄ אלדׄי b) ינקש אלבנאין פי אלגבס ואלחגארה c) איצׄא[132] וכתׄיר מא יקולון כיורין וציורין ירידון אל־נקושאת ואלתצאויר ודלף d) אסם קטר אלמא מן אלסקוף פכאנת עאדתהם[133] פי אלבניאן יגעלון ללבית סקפין סקף פוק סקף ובינהמא בעד יסיר יתסמי דׄאלך אלפצׄא בית דלפא לאנה ברסם אלדלף חתי אדׄא קטר אלסקף אלפוקי אגתמע אלמא פי דׄאלך אלפצׄא ותקרה e) תסקיף אלכׄשב כׄאצה ומעזיבה הו אלגיר ואלחגארה אלתי תרמי מן פוק אלכׄשב וקד שרחנא דׄאלך פי סוכה[134]) וכלה f) עורב שרחה מביד אלגׄרבאן ודׄאלך אנה כאן דא״ר באלהיכל פוק אלמעקה מן אלארבע g) גהאת צפיחה חדיד ארתפאע דׄראע תאדה מתׄל אלסיף חתי לא ינזל טיר h) עלי אלהיכל לאנה תנקטע רגליה בתלך אלסיף ולדׄאלך תסמי כלה i) עורב ואן כאן הדׄא לא יחתאג אלי צורה לכני אצוורה j) והדׄה צ״רה מא דׄכר פי הדׄה אלהלכה מן ארתפאע אלהיכל (14):

וכיור הוא פתוח והחפירות שמפתחים הבנאים בסיד ובאבנים ולפעמים אומרים כיורן וציורן ר״ל פתוחין וציורין ודלף שם טיף המים מן הקרוי והיה נהוג אצלם בבנינם לעשות לבית שני קרויין קרוי למעלה מחברו ונותנים בין שניהם מעט הרחקה וקורים אותו החלל בית הדליפה על שם הדלק כדי שאם יטיף הקרוי העליון יעמדו המים באותו החלל ותקרה קרוי הקורות בלבד ומעזיבה היא הטיד והאבנים שנותנים על הקרוי וכבר פרשנו זה בסוכה וכלה עורב מאבד העורבין לפי שהיה מקיף ההיכל למעלה מן המעקה מארבע רוחותיו בחשק של ברזל גובה אמה חד כמו הסיף כדי שלא ישב עליו שום עוף על ההיכל מפני שנחתך רגליו באותו הסיף ולפיכך קורין אותה כלה עורב ואף על פי שאין צריך זה לצייר הרי a) זו צורת מה שנזכר בהלכה ז׳ מגבהו של היכל [0]והיא מצויירת בשולי הדף b) (14):

ז. מן המזרח למערב מאה אמה כותל האולם חמש והאילם אחת עשרה כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה ואמה טרקסין ועשרים אמה בית קדשי הקדשים כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש מן הצפון לדרום שבעים אמה כותל מסיבה חמש והמסיבה שלש. וכותל התא חמש והתא שש וכותל ההיכל שש ותוכו עשרים אמה כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש ובית הורדת המים שלש אמות והכותל חמש אמות והאולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשרה אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית

a) P. אלהיכל. b) P. אלתי. c) P. ופי אלחגארה. d) P. ידלף. e) B. ותקרא. f) B. וכולה. g) B. ארבע. h) P. טאיר. i) B. כולה. j) P. אצורה.

a) N. d. A z e איצ״ כן אצייורה והרי. b) in A nicht vorhanden.

הדֿא אלדוראן אלדֿי ידור באלהיכל חתי יצל[a] אלי אלעלייה[b] כאן פי דאכֿל אלתאים אלדאירה באלהיכל כמא צוורנא וסידֿכר אלאן אן כאנת עלייה[c] עלי אל־היכל וקדש הקדשים ופי[d] ארץֿ אל־עלייה[e] כאן פאצל יפצל[f] בין סקף אלהיכל וסקף קדש הקדשים ולול הו[g] אלרוזנה פקאל אן רואזן כאנת פי סטח אלעלייה[h] נאפדֿה אלי קדש הקדשים לינזל אלצנאע מן הנאך אלי קודש הקדשים אן אחתיג[i] אלי עמל שי פיה ואדֿ[129] וזכרנא אלצנאע פלנקול אן אדֿא אחתגנא אלי בניאן פי דאכל אלהיכל יתואכֿי[j] [130] ויקצד אן יכון אלצאנע כהן כשר פאן לם ימכן ולם[k] יוגד גֿיר ישראל יכנם ונץ תוספת כלים[131] הכל נכנסין לבנות ולתקן ולהוציא את הטומאה מצוה בכהנים אין כהנים נכנסין לוים אין לוים נכנסין ישראלים מצוה בטהורים אין טהורים נכנסין טמאים מצוה בתמימים אין תמימים נכנסין בעלי מומין מצוה שיכנסו בתבות אין שם תבות נכנסו[l] דרך פתחים:

הקפה זו שמקיף ההיכל עד שיגיע אל העליה היא בתוך התאים המקיפים להיכל כמו שציירנו ועכשיו אמרו שהיתה עליה על ההיכל וקדש הקדשים ובקרקע העליה היה דבר מבדיל בין קירוי ההיכל ובין קירוי קדש הקדשים ולול הוא פתח קטן ולפיכך אמר שלול היה בקרקע העליה פתוח אל קדש הקדשים ליכנס בהם האומנים אל קדש הקדשים אם יצטרך לתקן שום דבר והואיל וזכרנו האומנים נאמר כאן שאם נצטרך בנין בתוך ההיכל משתדלים ומכונים שיהיה האומן כהן כשר ואם אי אפשר שלא נמצא אלא ישראל יכנס וכתב התוספתא דכלים הכל נכנסין לבנות ולתקן ולהוציא הטומאה מצוה בכהנים אין כהנים נכנסין לוים אין לוים נכנסין ישראלים מצוה בטהורים אין טהורים נכנסין טמאים מצוה בתמימים אין תמימים נכנסין בעלי מומין מצוה שיכנסו בתבות אין שם תבות יכנסו דרך פתחים:

ו. ההיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות גבהו ארבעים אמה אמה כיור אמתים בית דלפה אמה תקרה אמה מעזיבה וגובהה של עלייה ארבעים אמה אמה כיור אמתים בית דלפה אמה תקרה ואמה מעזיבה ושלש אמות מעקה ואמה כולה עורב רבי יהודה אומר לא היה כולה עורב עולה מן המדה אלא ארבע אמות היה מעקה:

אכֿדֿ פי וצף[m] מסאחה ארתפאעה וחיניד ידֿכר טולה וערצֿה ועוטם הו אל־בניאן אלמצמת אלדֿי יבֿנֿי פי נפם אלארץֿ

זכר מדת גבהו ואחר כך יזכור ארכו ורחבו ואוטם הוא בנין אטום שבונים בגוף הקרקע יסוד[a] ועליו מעמידין הכתלים

a) fehlt in P. b) P. אלעליה. c) fehlt in P. d) P. הי. e) P. אלעליה. f) P. ופצל. g) P. הי. h) P. אלעליה. i) P. אחתאג. j) B. יתואכֿא. k) P. ולים. l) B. יכנסו. m) P. נצף.

a) N. d. A. שיבנה וכו׳ (ל) יסוד.

פרק חמישי.

א. כל העורה היתה אורך מאה ושמונים ושבע על רוחב מאה ושלשים וחמש מן המורח למערב מאה ושמונים ושבע מקום דריסת רגלי ישראל אחת עשרה אמה מקום דריסת רגלי הכהנים אחת עשרה אמה והמזבח שלשים ושתים ובין האולם ולמזבח עשרים ושתים אמה וההיכל מאה אמה ואחת עשרה אמה לאחורי בית הפרוכת מן הצפון לדרום מאה ושלשים וחמש הכבש והמזבח ששים ושתים מן המזבח לטבעות שמונה אמות מקום הטבעות עשרים וארבע מן הטבעות לשלחנות ארבע מן השלחנות לננסין ארבע מן הננסין לכותל העזרה שמונה אמות והמותר בין כבש לכותל ומקום הננסין שש לשכות היו בעזרה שלש בצפון ושלש בדרום שבדרום לשכת המלח לשכת הפרוה ולשכת המדיחין לשכת המלח שם היו נותנין מלח לקרבן לשכת הפרוה שם היו מולחין עורות הקדשים ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים לשכת המדיחין שם היו מדיחין קרבי קדשים ומשם מסיבה עולה לגג בית הפרוה שבצפון לשכת העץ ולשכת הגזית ולשכת הגולה לשכת העץ אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר לשכת כהן גדול היתה אחר שתיהן וגג שלשתן שוה לשכת הגולה שם היה בור הגולה והגלגל נתון עליו ומשם מספיקין מים לכל העזרה לשכת הגזית שם היתה סנהדרין גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה שכל כהן שנמצא בו פיסול לובש שחירים ומתעטף שחורים ויוצא והולך לו ושלא נמצא בו פיסול לובש לבנים ומתעטף לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ויום טוב היו עושין שלא נמצא פיסול בזרעו של אהרן וכך היו אומרין ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פיסול בזרעו של אהרן:

קד תקדם פי אול הד̇ה אלמסכתא[138] אן אלבאב אלת̇אלת̇ a) מן אבואב אלעזרה אלתי פי אלדרום יתסמי שער המים ותביין פי גמרי יומא[139] אן מן b) פוק הד̇א אלבאב כאן מקוה מים יטבול c) פיה[140] כהן גדול יום הכפורים אול טבילה וכאן יאתיה אלמא מן עין כאנת הנאך אסמהא d)

כבר הקדמנו בתחלת מסכתא זו שהשער השלישי משערי העזרה שהיו בדרום נקרא שער המים ונתבאר בגמרא דיומא שעל השער הזה היה מקוה המים שטובל בו כהן גדול ביום הכפורים טבילה ראשונה והיה המים באים שמה ממעין שהיה שם ששמו עין עיטם ועל

a) B. אלת̇לאת̇. b) fehlt in P. c) B. יטבל. d) fehlt in P.

החליפות ששם גונזין את הסכינין וההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו דומה לארי שנ׳ הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד מה הארי צר מאחריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו:

צורה אלהיכל פי אלטול ואלערץ והדה אלאכיאל אלמוצופה קד אתבתנאהא a) [135]) פי אול הדא אלפרק פתאמלה תגד הדא אלנץ כ׳:ה יבין מן הלך אלצורה ונץ אלכתאב פי בית ראשון: אן כאן טול אלהיכל סתין וערצה עשרין וכאן קדש הקדשים מנה אלתלת מתל אלמשכן ודאלך עשרין דראעא ואלהיכל ארבעין ואלחאיט אלפאצל בין אלהיכל וקדש הקדשים והו אלדי יתסמי טרקסין b) כאן פיה פתח ועליה סתארה ואחדה פוקע להם אלשך פי בית שני פי גלט חאיט אלטרקסין הל כאן מן גמלה אל־ארבעין של היכל פיכון בעד אלסתארה מן כותל מערבי c) אחד ועשרין דראעא d) או כאן מן קדש הקדשים ויכון חרף אלסתארה פי אלתלת e) באלסויה f) פלדאלך געלוא גלט אלחאיט כארג ען מסאחה g) אלהיכל וקדש הקדשים יעלקוא h) עליה סתארה מן דאכלה וסתארה מן כארגה חתי יגי אלטרקסין בין סתארתין פיכון בינהמא אמה °עלי מא ביינא i) פי כאמס כפורים [136]) וכאנת גמלתה j) אעני גמלה אלהיכל מאה על מאה לכנהם יחרפון k) [37]) פי אלבניאן קליל חתי יכון הכדא (15) °צייק מן גהה אלמערב וכיף מא כרג ללמזרח זאתסע l) עלי שכל אלאסד m) אלדי מקדמה אעצם מן מוכ׳רה:

צורת ההיכל באורך ורחב ואלו המדות הנזכרי׳ כבר ישבנו אותם בתחלת פרק זה וכשתסתכל בו תמצא כל הכתוב הזה מתבאר מאותה הצורה וכן כתוב בענין בית ראשון שארכו של היכל היה ששים ורחבו עשרים והיה קדש הקדשים שלישיתו כמו במשכן והוא עשרים אמה וההיכל ארבעים והכותל המבדיל בין ההיכל וקדש הקדשים והוא הנקרא טרקסין היה בו פתח ועליו פרוכת א׳ ונולד להם ספק בבית שני על עובי כותל הטרקסין אם היה נכלל עם הארבעים של היכל ויהיה רוחק הפרוכת מכותל מערבי עשרים ואחד אמה או היה מכלל קדשי הקדשים ותהיה שפת הפרוכת בשליש בצמצום ולפיכך נתנו עובי הכותל מחוץ למדת ההיכל וקדש הקדשים נותנין a) עליו פרוכת מבפנים ופרוכת מבחוץ והיה הטרקסין בין שתי פרוכות והיה בין שתיהן אמה כמו שבארנו בחמישי מכפורים והיה כלו ר״ל כל ההיכל מאה על מאה אבל היו מטין הבנין מעט b) לצד מערב וכשימשך לצד המזרח מתרחב כדמות האריה שהוא רחב מלפניו וצר מאחוריו כגון זה (15):

---

a) B. אתבנאדא. b) P. טרקמין. c) P. אלערבי. d) fehlt in B. e) B. אלתאלת. f) P. באלטויה. g) P. אלמסאחה. h) B u. P. ועלקו. i) P. על אמה כמא בינא. j) P. אלגמלה. k) B. יחדפון. l) fehlt in P. m) P. אלאסק.

a) N. d. A. ונתנו. b) N. d. A. z. e עד שיהיה כגון זה צר.

עין עיטם ועו הדה אלטבילה קאל פי יומא[141] אנהא כאנת בחול כמא שרחנא הנאך[142] ותביין[a][143] אן כאנת לה לשכה לכהן גדול בגנב הדא אלמקוה עלי באב אלעזרה ותרגח[144] ענדהם פי אלתלמוד[145] אן הדה לשכת העץ אלתי פי אלצפון אלתי כאנת לשכת כהן גדול איצא הי לשכת פלהדרין אלמדכורה פי אול כפורים[146] ואן הדה אללשכה אלתי פי אלדרום על שער המים הי לשכת בית אבטינם אלתי יחלפונה פיהא ערב יום הכפורים כמא ביינא[b] הנאך[147] וכדאלך תביין[c] פי גמרי יומא[148] אן לשכת הגזית חציה קידש וחציה חול ולה שני[d] פתחים אחד פתוח לקודש ואחד פתוח לחול ואן אלחציה של חול מן גהה אלגרב ופי דאלך אלנצף ימכן אלגלום[e][149] אד קד ביינא אנה אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ופרוה אסם רגל מגוסי נקב אלעזרה מן הדה אללשכה לירי אלעבודה פקתל וסמית לשכת הפרוה אלי אסמה ואד קד תקדם לנא תצויר אלמזבח ותחריר אכיאלה וכדאלך תחריר אכיאל אלהיכל ואנא אריד אן אצוור[f] הנא צורה אלעזרה בגמלתהא ואבואבהא ואכיאלהא טולא וערצא וכל מא כאן פיהא מן אללשכות ונציף[g] עליהא עזרת נשים ובית המוקד פלא נשגל אלצורה באכיאל אלהיכל ואלמזבח בל אתבתהמא פיהא באשכאלהמא אלמתקדמה דון כתאבה[h] מסאחה כל גז מנהמא אד ותקדם דאלך והדה הי אלצורה אלגאמעה אלתי ועדנא בהא ואחלנא עליהא פי מואצע עדה מן אלמשנה מן אלסדרים אלמתקדמה והדה צורה גמיע מא תקדם דכרה[i] (16):

טבילה זו אמר ביומא שהיתה בחול כמו שפירשנו שם ונתבאר שהיתה לו לכהן גדול לשכה אצל מקוה זה על שער העזרה ובפי' הנראה להם בהש"ס שלשכת העץ שבצפון שהיתה לשכת כהן גדול היא גם כן לשכת פרהדרין הנזכרת בתחילת כפורים ושלשכה זו שבדרום על שער המים היא לשכת בית אבטינס שמשביעין אותו שם ערב י"ה כמו שבארנו שם וכן נתבאר בגמרא יומא שלשכת הגזית חציה קדש וחציה חול ויש לה שני פתחים אחד פתוח לקדש ואחד פתוח לחול ושחציה של חול הוא לצד מערב ובאותה המחצה יכולין לשבת לפי שכבר בארנו שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד פרוה שם איש אמגושי שחתר בקיר העזרה בלשכה זו כדי לראות העבודה ונהרג על כן נקרא[a] הלשכה על שמו והואיל וזכרנו כבר ציור המזבח וצמצום מדותיו וכן צמצום מדות ההיכל אני רוצה לצייר עכשיו צורת העזרה כלה ושיעורה[b] ומדותיה לארכה ולרחבה וכל מה שהיה בה מלשכות ואסמיך אליה עזרת נשים ובית המוקד ולא אתעסק במידת ההיכל והמזבח רק אזכיר אותם כפי שמותם שהקדמנו בלי זכירת מדת כל חלק מהם הואיל והקדמנו אותו וזו היא הצירה הכללית שיעדנו אותה והבטחנו עליה במקומות רבים מן המשנה (16):

בריך רחמנא דסייען:

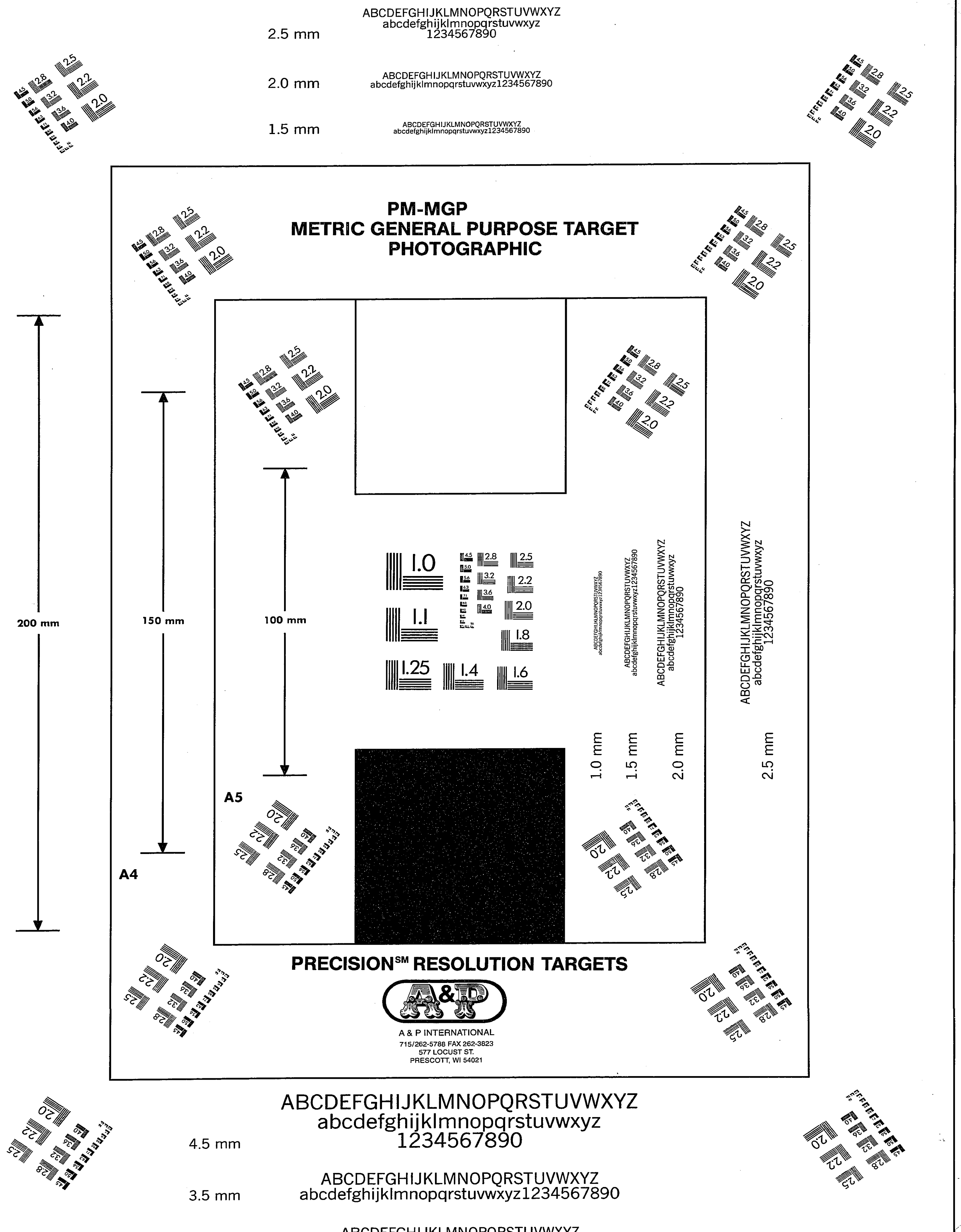
a) P. ותבין. b) P. בינא. c) P. תבין. d) P. שית. e) B. לגלוס. f) P. אצור. g) P. ינציח. h) fehlt in B. i) fehlt in P.

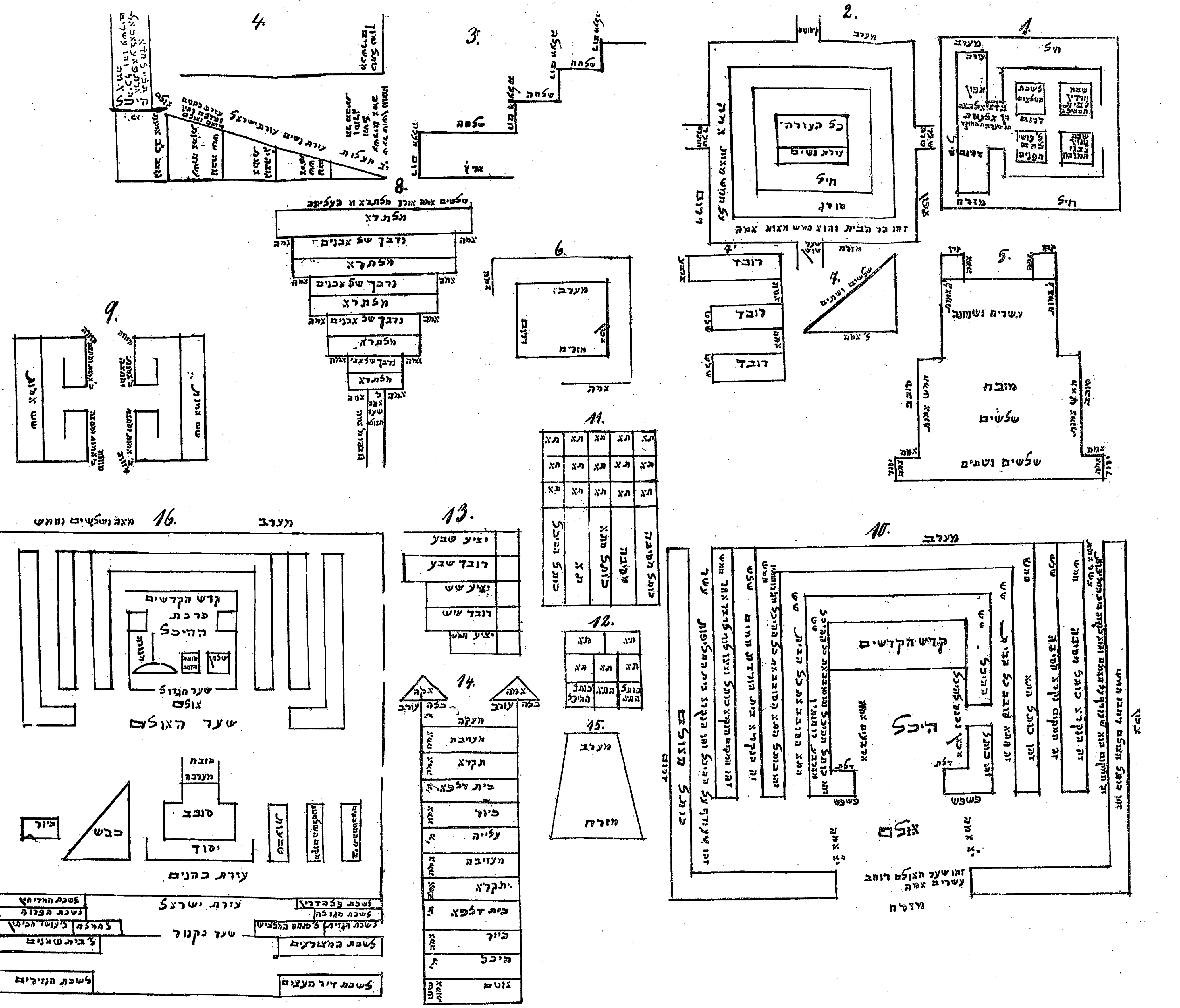
a) richtig נקראת. b) N. d A ושעריה.

REDUCTION

RATIO

14:1

2.5 mm
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
1234567890
2.0 mm
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz1234567890
1.5 mm
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz1234567890
PM-MGP
METRIC GENERAL PURPOSE TARGET
PHOTOGRAPHIC
200 mm
150 mm
100 mm
A5
A4
1.0 mm
1.5 mm
2.0 mm
2.5 mm
PRECISION℠ RESOLUTION TARGETS
A & P INTERNATIONAL
715/262-5788 FAX 262-3823
577 LOCUST ST.
PRESCOTT, WI 54021
4.5 mm
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
1234567890
3.5 mm
ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz1234567890

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.
מערב
מזרח
חיל
כל העזרה
עזרת נשים
סורג
מלתרא
נדבך של אבנים
רובד
מזבח
שלשים
שלשים ושתים
מערב
היכל
קדש הקדשים
אולם
פשפש
מאה ושלשים וחמש
קדש הקדשים
פרכת
ההיכל
שער הגדול
אולם
שער האולם
מזבח
מערכה
סובב
יסוד
כבש
כיור
עזרת כהנים
עזרת ישראל
שער נקנור
לשכת המצורעים
לשכת דיר העצים
לשכת הנזירים
יציע שבע
רובד שבע
יציע שש
רובד שש
מעלה
מעיבה
תקרא
בית דלפא
כיור
עליה
מעזיבה
תקרא
בית דלפא
כיור
היכל
אומ
מערב
מזרח

REDUCTION
RATIO
10:1

150 mm

A5

100 mm

1.0 mm

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz1234567890

1.5 mm

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz1234567890

2.0 mm

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
1234567890

2.5 mm

ABCDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklmnopqrstuvwxyz
1234567890

PM-MGP
METRIC GENERAL PURPOSE TARGET
PHOTOGRAPHIC

PRECISION[SM] RESOLUTION TARGETS

A & P INTERNATIONAL
715/262-5788 FAX 262-3823